

Uttalelser

Vedtatt på LOs 35. ordinære kongress
30. mai til 3. juni 2022

Innhold

Pensjonspolitisk vedtak	3
Samferdselspolitisk uttalelse	17
Næringspolitisk uttalelse	21
Et organisert og seriøst arbeidsliv	29
Uttalelse om ulikhet	32
Kamp mot ulikhet internasjonalt	35
En sterk offentlig sektor i hele landet	37
Palestina	40
Uttalelse om Ukraina: Avslutning av krigen – fred og nedrustning	42

Pensjonspolitisk vedtak

Pensjonens betydning for arbeidstakerne

Pensjonssystemet med basis i Folketrygden skal være en bærebjelke i velferdsstaten. LO har som mål at Folketrygden, AFP og tjenstepensjonsordningene sammen skal sikre det økonomiske grunnlaget for en trygg og verdig alderdom for alle. Siktemålet er at samlet pensjon ved 67 års alder minst skal være 2/3 av tidligere lønn.

Pensjon er utsatt lønn, og derfor må arbeidstakerorganisasjonene kreve økt innflytelse over pensjonsordningene.

Om en inkluderer pensjon i arbeidstakerens fulle livsinntekt, kan dens betydning fort tilsvare 20-30 prosent av totalen. Når pensjonen betales og opptjenes som en bestemt prosent av lønna blir det samtidig mer berettiget å se lønn og pensjon i sammenheng.

Opptjeningen av pensjonskapital eller pensjonsrettigheter kan foregå i hele livsløpet i aldersperioden 13-75 år. For de fleste vil det være mange arbeidsforhold gjennom yrkeslivet på veien mot uttak av pensjon.

Den store betydningen pensjon har for arbeidstakerne tilsier en politikk som både sikrer tilstrekkelige opptjeningsmuligheter i de ulike pensjonsordningene, men også mest mulig igjen for pengene den dagen utbetalingene skal komme fra de ulike arbeidsforholdene og de ulike pensjonsleverandørene.

LO og pensjonsreformen

Pensjonsreformen innførte prinsippet om levealdersjustering. Når pensjonsnivået etter hvert faller ved fast avgangsalder på grunn av økende levealder, kreves det enten bedre pensjonsopptjening eller lengre yrkesliv for å opprettholde målet om 66 prosent av tidligere lønn i samlet pensjon.

Det foreligger begrenset informasjon om i hvor stor grad arbeidstakerne fortsetter i arbeid for å kompensere for levealdersjusteringen. Dels har flere årskull hittil vært skjermet etter avtalen om å endre privat AFP i 2008. Avgangsalderen steg betydelig for de første årgangene etter at pensjonsreformen ble innført fra 2011. Utviklingen i sysselsettingen har siden vært preget av både oljenedtur og pandemi. Det ser ut til at flere nå utsetter uttak av AFP og Folketrygd. På den annen side ser det ikke ut til at avgangsalderen har fortsatt å stige.

Det er derfor grunn til å frykte at responsen på levealdersjusteringen blir for svak til å hindre et fallende pensjonsnivå.

AFP

AFP gir et betydelig livsvarig påslag i alderspensjon og gis til arbeidstakere som er ansatt i bedrifter med tariffavtale.

AFP-ordningen i privat sektor ble tilpasset til ny Folketrygd fra 2011. Omleggingen var den store saken for LO-medlemmene ved tariffoppgjøret i 2008. Etter omleggingen er AFP

fortsatt å betrakte som en tidligpensjonsordning, da den inngår i kvalifiseringen til tidlig avgang, og er således fortsatt et alternativ til uføretrygd.

AFP-løsningen LO oppnådde i 2008 for privat sektor innebar en mykere iverksettelse av levealdersjusteringen for både Folketrygden og AFP-påslaget enn en mekanisk praktisering av det vedtatte prinsippet skulle tilsi. Virkningen ble kompensert fullt ut for årskullene født før 1954. Kompensasjonen fases nå gradvis ut, påbegynt i 2015 for årskull født i 1954.

AFP er en ordning for det organiserte arbeidsliv og i hovedsak finansiert av partene gjennom lønnsoppgjørene, med et statlig bidrag på om lag én tredjedel gjennom en trepartsavtale. En må i privat sektors ordning være ansatt og reell arbeidstaker ved uttak.

Status for privat AFP ved utgangen av 2021 er

- ✓ 104 365 personer mottar AFP, og antallet øker med om lag 10 000 personer årlig.
- ✓ Total forvaltet kapital utgjorde 58 mrd. kr. Avkastningen var på nesten 12 prosent i 2021.
- ✓ Dekningsgraden (fondsverdien dividert på forpliktelse) utgjorde 73 prosent. Det betyr at fondet dekker over 7 av 10 kroner av innvilgete AFP-pensjoner.

Antall foretak i ordningen er om lag 11 000, med 857 000 arbeidstakere. Både antall foretak og arbeidstakere har økt siden 2018.

Litt over 50 prosent av arbeidstakerne i privat sektor får AFP (alle som jobber i en AFP-bedrift og kvalifiserer for uttak, beregnet på uttakstidspunktet). Utbredelsen er størst i utvinning og industrien og i store bedrifter, med om lag 80 prosent oppslutning.

Ny AFP ble evaluert av partene i 2017. Den gir de som kvalifiserer et betydelig og verdifullt supplement til Folketrygdens alderspensjon. Imidlertid er ordningen uforutsigbar for mange, og særlig for yngre arbeidstakere. Svakhetene ved ordningen er særlig knyttet til faren for å miste hele ytelsen på slutten av yrkeslivet, og at ordningen er dårlig tilpasset bedrifter med unge arbeidstakere som ikke forventer å stå i bedriften når AFP-tilhørigheten avgjøres etter fylte 53 år. Partene ble derfor i 2018 enige om å utrede en alternativ AFP-modell. Denne utredningen forelå våren 2021, og vil på et senere tidspunkt danne grunnlag for forhandlinger om eventuelle endringer i AFP-ordningen.

Andel "slitere"

Hensynet til de som måtte slutte å jobbe ved 62 års alder sto sentralt i debatten om pensjonsreformen. Det var disse den gamle AFP-ordningen særlig var utviklet for.

LO har derfor vært opptatt av hvordan 62-åringene har tilpasset seg endringene i pensjonssystemet. En sentral indikator for "sliterutfordringen" er tilpasningen for 62-åringene. Sammenliknbare tall for hhv 1943- og 1949-årgangen viste en nedgang fra 31 til 13 prosent andel som hadde tatt ut AFP uten å jobbe i løpet av det året de fylte 62. Tidligpensjonering (uttak og samtidig jobbslutt) i denne forstand synes altså mer enn halvert etter endringen av AFP-ordningen.

Antallet som tar ut sliterordningen gir også en indikasjon på dette. Sliterordningen som ble innført i 2019 gir en ekstra pensjonsytelse til de som ikke kan stå videre i arbeidslivet etter

opnådd minste pensjonsalder. Ordningen ble avtalt i lønnsoppgjøret i 2018 og gjelder for arbeidstakere som slutter å jobbe før de fyller 65 år. Sliterordningen gis fullt ut til de som tar den ut fra fylte 62 år, to tredeler om man tar den ut det året man fyller 63 år og en tredel fra det året man fyller 64 år. Ordningen gjelder for de som har fått innvilget AFP og som ikke har tjent mer enn 7,1 G i gjennomsnitt de siste tre årene før uttak. Hvis man har en inntekt over 15 000 kr i året etter uttak vil man miste sliterordningen. Når ordningen er fullt innfaset i 2025 vil slitertillegget gi en ytelse på 0,25 G ved avgang ved 62 år.

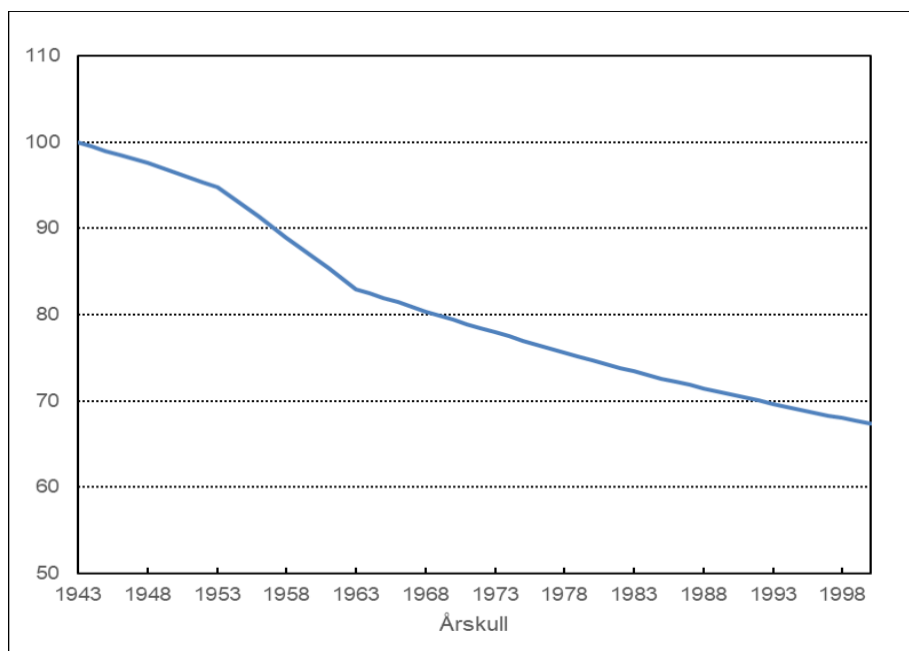
Det var om lag 5 prosent av 1957 og 1958-kullet som tok ut AFP og samtidig søkte og fikk slitertillegget det året de fylte 62 år. Det indikerer at de aller fleste som mottar AFP jobber videre utover 62 år.

NAV har ikke funnet at næringer med antatt tungt fysisk arbeid peker seg ut ved at spesielt mange AFP-mottakere slutter i arbeid. Det er mange som tar ut AFP tidlig i industrien og innen bygg- og anleggsvirksomhet, men det er samtidig relativt få som slutter i arbeid. Det er også indikasjoner på at uttak av AFP kombinert med jobbavgang også benyttes i bedrifter som preges av omstilling og nedbemanning, slik at tidlig avgang fra yrkeslivet også er konjunkturt betinget.

Virkning av levealdersjustering

Alderpensjonen er blitt en pensjonsbeholdning. Den årlige ytelsen beregnes ved å dele med delingstallet, som representerer hvor mange år pensjonen forventes å vare. Økningen i forventet levealder har fortsatt etter pensjonsreformen, og har ført til at prognosene på delingstallene for yngre årskull er ytterligere oppjustert. Hvis vi sammenlikner økningen i delingstallet ved 67 år fra 1943-kullet til 1983-kullet i de nyeste prognosene fra NAV med veksten i delingstallet i NOU 2004: 1, ser vi at delingstallet nå øker med 40,8 prosent, mens den tilsvarende veksten i NOU 2004: 1 var på 22,7 prosent. Dette reduserer i vesentlig grad forventede pensjonsnivå, vurdert ut fra en fast avgangsalder. Det betyr at man må jobbe betydelig lenger for å oppnå samme pensjonsnivå enn det som ble antatt da pensjonsreformen opprinnelig ble behandlet.

Figur Betydningen av levealdersjustering for pensjonsnivået over tid

Kilde ASD. Figuren viser hvor mye alderspensjonen i Folketrygden reduseres ved fast avgangstid 67 år. De som er født på slutten av 1960-tallet får 80 prosent av pensjonen til 1943-årgangen med gjeldende prognoser fra SSB

For å få et bilde av adferd som er representativ for den gjennomsnittlige AFP-mottaker, er det utviklet en indikator som vi kan kalle midtre avgangsalder for arbeidsføre. De som går over til alderspensjon som uføre er da trukket ut, slik at vi får et bilde av når opptjeningen avsluttes og utbetalingen av pensjon begynner, gitt at en starter uttaket samtidig som en slutter å jobbe.

Midtre avgangsalder målt på denne måten i *gammel AFP* (inntil 1947) var om lag 64 år.

Ny AFP ga 1949-årgangen mulighet for uttak av AFP uten å slutte i jobb. Det har medført utsatt avgang for den "midtre personen" med nesten to år sammenliknet med adferden to årganger før. Først ved fylte 65,7 år har altså halvparten sluttet i 1949-årgangen. 23 prosent har arbeid etter fylte 67 år. For de senere årganger fram til 1953 har avgangsalderen falt noe.

Virkinger av pensjonsreformen

Pensjonsreformen har virket etter sin hovedhensikt: den har stimulert sterkere til å jobbe lenger enn pensjonsordningene gjorde før 2011. Det har medvirket til å trygge den økonomiske bærekraften i Folketrygden som det dominerende element for arbeidstakeres pensjoner, og bidrar til å redusere den økonomiske risikoen for kommende generasjoner. Reformen har også videreført et finansierings- og opptjeningssystem med sterk utjevningsevne mellom høye og lave årslønner og mellom kvinner og menn.

Men reformen har også medført at ulikhetene i pensjon vil vokse, fordi muligheten til lange yrkeskarrierer varierer med yrkesløp, den enkeltes helse og ikke minst situasjonen i arbeidsmarkedet. Den sosiale bærekraften er under press. Betydningen av lang yrkeskarriere blir gradvis styrket gjennom alleårsregelen fram til 1963-årgangen. Premieringen av sent pensjonsuttak blir enda sterkere og kommer raskere.

Det viktigste utslag er at pensjonsnivået (pensjon i forhold til tidligere lønn ved fast avgangsalder) årlig nedjusteres med økende levealder i befolkningen (levealdersjusteringen). Særlig de som ikke kan forlenge yrkesløpet har dermed utsikt til å få en pensjonsdekning som ikke kan forsvares i et solidarisk samfunn. Det er behov for egne ordninger rettet mot denne gruppen. Antallet er blitt redusert, men oljenedturen fra 2015 har vist at flere blir utsatt i nedgangstider og når nedbemanningen rammer.

Det daværende stortingsflertallet innførte også full levealdersjustering på uføretrygdedes alderspensjon for uføre født fra 1954, slik at de ikke får noen kompensasjon for kravet om stadig lengre yrkesdeltakelse. Dagens regjering har i Hurdalsplattformen lovet at den vil gjeninnføre skjermingstillegget for uføre, slik at de skjermes for deler av levealdersjusteringen.

Det har blitt færre uføre over 62 år siden innføring av pensjonsreformen. Omleggingen av AFP har bidratt til dette. En annen årsak er at flere som ikke har hatt AFP har kunnet ta ut tidligpensjon.

Andelen deltidsarbeidende har over tid gått ned i norsk arbeidsliv, men fortsatt er det mange arbeidstakere – hovedsakelig kvinner – som ikke arbeider heltid. Deltidsarbeid svekker den enkeltes muligheter til å forsørge seg selv, både som yrkesaktiv og som pensjonist.

Problemet med tap av retten til tidliguttak som følge av deltidsarbeid og lav opptjening har blitt noe redusert. Terskelen har imidlertid blitt hevet i det siste som følge av stortingsflertallets justeringer av minstepensjonen uten samtidig å belønne lav pensjonsopptjening tilsvarende.

De enkelte ordningers utfordringer

Pensjonen vil for de fleste bestå av en kombinasjon av:

- Alderspensjonen i Folketrygden
- Tjenestepensjoner man har hatt gjennom ulike arbeidsforhold
- AFP

Figuren viser det typiske bildet av pensjon etter et langt arbeidsliv. Alderspensjonen fra Folketrygden er den som betyr mest for folk med normale lønnsinntekter. De fleste vil ha bidrag fra flere av systemene; noen kun fra Folketrygden og OTP.

For den enkelte er det viktigst hva den samlede pensjonen blir, og at den fremstår mest mulig oversiktlig og forutsigbar. LOs mål for pensjonsnivå er knyttet til summen av de tre. Men vi må også legge vekt på den enkelte ordnings utfordringer. Det har blitt vanskeligere for den enkelte å få innsikt i sin framtidige pensjon, med den store reformen av Folketrygden, tilpasningen av AFP og et svekket, oppstykket og mer uforutsigbart system for tjenestepensjon med varierende kvalitet. Det betyr ekstra

usikkerhet for sparebeslutninger og planlegging av yrkes- og livsløp.

a) Alderspensjon i Folketrygden (FT)

I tillegg til den økonomiske betydningen har Folketrygden den store fordel sammenliknet med andre pensjonsordninger at:

- Man kan skifte jobb helt uten problemer
- All arbeidsinntekt (under 7,1 G) er pensjonsgivende, uavhengig av arbeidstid og type arbeidsforhold

Stortinget vedtok en reform med utgangspunkt i nivået i den gamle Folketrygdordningen; tilsvarende rundt 50 prosent av tidligere lønn for full opptjening på en industriarbeiderlønn.

Samtidig ble alder for pensjonsuttak strukket ut til hele aldersspennet 62-75 år. Prinsippene innebærer sterk premiering av lang yrkeskarriere og – enda mer: sen uttaksalder. Samtidig kan pensjon og lønn kombineres uavhengig av hverandre.

Denne innretningen aktualiserer særlig to problemstillinger:

- Pensjonsnivået mellom generasjoner når levealderen øker
- Fordelingen mellom ulike yrkesgrupper, jf. pkt. 2 og 3

Det dominerende element i begrensningen i utgiftsveksten på lang sikt er at økt levealder (for gjennomsnittet i befolkningen) skal slå ut enten i senere pensjonsuttak eller i redusert pensjon. For staten skal dette innebære at pensjonsutgiftene vil bli de samme enten levealderen øker eller ikke. Og gjennom økt sysselsetting, som reformen stimulerer til, vil statsfinansene bli sterkere også ved at skatteinntektene øker.

Hovedproblemet er at levealdersutviklingen er blitt mye sterkere enn forutsatt ved starten av reformarbeidet og at sysselsettingssituasjonen er påvirket som følge av finanskrise, oljedowntur, pandemi og den økte lavlønnskonkurransen fra utlandet. Dette medfører at pensjonene blir lavere og at statsfinansene blir dårligere enn forutsatt.

Muligheten til tidliguttak for alle har imidlertid økt pensjonsutgiftene og skapt flere alderspensjonister som samtidig jobber. Dette har økt inntektsnivået i aldergruppen 62-67 år. Hittil er det underregulering av løpende pensjoner som har gitt innsparinger i Folketrygden. Pensjonistene har i senere år tapt på regelen om fratrukk på 0,75 prosent i forhold til lønnsregulering. Intensjonen om at alderspensjonister skulle få del i reallønnsveksten har dermed ikke blitt innfridd. LO og Pensjonistforbundet har nå fått gjennomslag for kravet om at pensjoner under uttak skal reguleres med gjennomsnitt av pris og lønn, og det er innført etterregulering som har bidratt betydelig til å heve pensjonsnivået.

b) Det som er avtalefestet; AFP

Privat AFP

AFP-ordningen i privat sektor er bygget opp nær Folketrygden og har de samme gode egenskapene knyttet til administrativ effektivitet, at all arbeidsinntekt teller og er uproblematisk ved jobbskifte så lenge det skjer innen avtaledekket privat sektor. AFP gir et tillegg til Folketrygden på 20-25 prosent. Med en Folketrygd på 260 000 kroner, gir AFP et livsvarig tillegg på 55 000 årlig. Over et livsløp kan dette gi en samlet utbetaling på 1-1,5 millioner kroner.

AFP-ordningen bidrar til at flere kvalifiserer for tidliguttak av Folketrygden. Kravet for å kunne ta ut full Folketrygd fra 62 år er at man har tilstrekkelig opptjening, noe mange ikke ville klart uten AFP. Samtidig som AFP gir et livsvarig tillegg til Folketrygden, sikrer ordningen at langt flere av de som har behov for å gå av tidlig får anledning til det.

Et regelverk for kvalifisering som stiller krav til at en jobber i en AFP-bedrift på slutten av karrieren, bidrar til å finansiere ordningen og forebygger gratispassasjervirksomhet. Samtidig medfører reglene også risiko for å falle utenfor ordningen av grunner som den enkelte vanskelig kan kontrollere, som at bedriften omstiller og omorganiserer, eller at den enkelte mister jobben i en AFP-bedrift.

Partene avtalte i 2018 at det skulle være en målsetting å endre ordningen i privat sektor. Målene for en ny modell er blant annet at det skal bli en ytelse som er knyttet til tid i AFP-bedrift, og som med full opptjening i ordningen er på linje med dagens nivå. Den skal være økonomisk solid over tid, fungere som del av et helhetlig pensjonssystem og bidra til å fremme mobilitet. Ordningen skal fortsatt være kjønnsnøytral. Målet er at langt færre uforskyldt mister ytelsen selv etter mange år i en AFP-bedrift. AFP vil dermed bli mer forutsigbar og gi større trygghet for fremtidig pensjon.

En felles utredning fra LO og NHO om en mulig reformert AFP-ordning i privat sektor ble lagt fram i mai 2021.

I dagens ordning er det bare fra man er 53 år til 62 år at medlemskap i ordningen har verdi, men heller ikke disse har noen garanti for å få del i ordningen. Noen vil falle ut etter mange år i bedrift med avtale, hvis de mot slutten av yrkeslivet rammes av oppsigelse, omorganiseringer eller langvarig sykdom. Yngre som skifter til en jobb uten ordningen, får ikke uttelling for yrkeshistorien i dagens ordning. Noen arbeidsgivere bruker dette som argumenter mot å inngå tariffavtale.

For å tette hullene og bygge opp om framtidens tariffavtaledekning, er det nødvendig å få på plass en bedre AFP i tråd med protokollen fra 2018-oppgjøret. Erfaringene så langt innebærer at endringer i AFP i privat sektor må forhandles i et samordnet hovedoppgjør mellom LO og NHO. Bare slik vil nødvendig økonomi og regelendringer komme på plass. Myndighetene må involveres i tråd med Hurdalsplattformen. En ny privat AFP må avtales i inneværende stortingsperiode.

Offentlig tjenestepensjon og offentlig AFP

Offentlig sektor forhandlet fram en avtale om ny tjenestepensjon i 2018. Den fikk virkning fra 2020 for alle som er født fra 1963. Alle som er født før 1963 har beholdt den gamle ordningen. Både ny og gammel ordning gir en livsvarig ytelse og er kjønnsnøytral. Gammel AFP i offentlig sektor er en tidligpensjonsordning som kun gis til som slutter helt eller delvis i jobb mellom 62 til 67 år.

Avtalen om ny offentlig tjenestepensjon fra mars 2018 slår fast at AFP for ansatte i offentlig sektor skal legges om fra en tidligpensjonsordning til en livsvarig påslagsordning som kommer i tillegg til Folketrygden. Den avtalte AFP-ordningen i offentlig sektor er utformet etter mønster av dagens AFP-ordning i privat sektor.

Det forutsettes at det etableres systemer for medregning av kvalifikasjonstid og refusjoner mellom AFP-ordningene i offentlig og privat sektor, slik at kvalifikasjonstid fra privat sektor kan medregnes i offentlig sektor og omvendt.

c) Tjenestepensjonene

I privat sektor er tjenestepensjonene forankret i lov om obligatorisk tjenestepensjon (OTP) og i tre alternative tjenestepensjonslover, som spesifiserer vilkårene å få skattefradrag for innskudd eller premie. Det skilles mellom innskudds- og ytelsesordninger samt hybrider, som er en mellomting. Felles for lovene er at de ikke gir fradrag for lønn over 12 G. OTP-loven innebærer at de fleste arbeidsgivere i privat sektor er pliktige å innbetale minst 2 prosent av ansattes lønn til en pensjonsavtale.

For de aller fleste er dette en innskuddsbasert ordning, hvor bedriften innbetaler et avtalt innskudd til en pensjonsforvalter. Samlet pensjonskapital, dvs. innskudd og avkastning, utbetales som alderspensjon. Den ansatte velger selv når utbetalingen av pensjon skal starte, men tidligst fra fylte 62 år. Den ansatte velger også hvor mange år pensjonen skal utbetales over. Minste utbetalingstid er 10 år, og pensjonen må minimum utbetales frem til den ansatte fyller 77 år. Utestående beløp overføres etterlatte. Samme ordning omfatter alle på bedriften.

Etter at OTP nå gis fra første krone og første dag, er det viktigste skillet mellom OTP og Folketrygden at pensjonen ikke er livsvarig og at avkastningen er markedsbestemt og med full tapsrisiko for den enkelte.

Tjenestepensjonene i privat sektor er ofte ikke en del av tariffavtalen, men noe arbeidsgiver ensidig bestemmer. Dermed er Avtalefestet pensjon (AFP) ofte den eneste pensjonsordningen som er tariffestet. Noen arbeidsgivere vegrer seg for å inngå en tariffavtale fordi AFP representerer økte kostnader i forhold til de uorganiserte bedriftene. I motsetning til AFP må kostnadene ved OTP dekkes av alle bedrifter i privat sektor, ikke

bare de som er bundet av tariffavtaler. Mange bedrifter betaler for ytelser ut over minstenivået. AFP-ordningen er i sin nåværende form for uforutsigbar til å kunne legges til grunn som en tilleggsytelse. LO har kjempet for å styrke både minstekravene i OTP og samtidig reformere AFP-ordningen.

Siden kongressen i 2017 er det foretatt flere endringer i tjenestepensjonslovgivningen i privat sektor.

Fra 1. januar 2021 fikk arbeidstakere i privat sektor rett til å samle sin pensjonsopptjening fra innskuddspensjonsordninger på en egen pensjonskonto. Pensjonsopptjening fra tidligere arbeidsforhold skal nå samles og forvaltes sammen med pensjonskapitalen arbeidstakeren tjener opp i sitt nåværende arbeidsforhold. Utgangspunktet i loven er at pensjonskapitalen skal samles hos arbeidsgiveren, og at denne ikke betaler for oppspart kapital (pensjonskapitalbevis). Egen pensjonskonto gjelder foreløpig kun for innskuddspensjon, og LO mener at det også skal opprettes for en egen pensjonskonto for hybridpensjon.

LO har, gjennom LO Favør, opprettet en ordning for medlemmene der de gjennom å velge denne, kan få lavere gebyrer for samme risiko og dermed mer pensjon for pengene.

Den rød-grønne regjeringen innførte 1. januar 2022 nye regler som gir opptjening til tjenestepensjon fra første krone og første dag for alle ansatte som er fylt 13 år og har rapporteringspliktig lønn. Det skal ikke lengre kunne trekkes fra for beløp under et grunnbeløp (106 399 kroner 1. mai 2021) eller for opptjening under ett år.

- Pensjonsordningen omfatter nå alle arbeidstakere i foretaket som har fylt 13 år, mot tidligere 20 år.
- En arbeidstaker som ansettes av virksomheten skal meldes inn når arbeidstakeren har mottatt samlet lønn fra foretaket med et beløp som tilsvarer rapporteringspliktig lønn i a-meldingen. For ordinære virksomheter er beløpsgrensen kr 1000.
- Opptjent pensjon for arbeidstaker i deltidsstilling skal utgjøre en forholdsmessig del av den pensjon som ville være opptjent dersom arbeidstakeren hadde hatt fulltidsstilling.
- Regelverket som tidligere gjaldt sesongansatte, er fjernet. Det vil si at alle sesongansatte skal behandles som deltidsansatte.

Hull som må tettes i tjenestepensjonene i privat sektor

Tross forbedringene som er kommet de senere årene er systemet for tjenestepensjon fortsatt oppstykket og unødig komplisert.

Tjenestepensjonene i privat sektor er regulert i flere lover. Dette gjør det vanskelig å orientere seg både for arbeidsgivere og ansatte.

Det er i dag nærmest umulig for arbeidstakere å få oversikt over og føre kontroll med arbeidsgivers premieinnbetalinger. Reglene for utregning av grunnlag for innbetaling må forenkles. All lønn inntil 12G må danne grunnlaget. Arbeidsgivers mulighet til å unnta varierende eller midlertidige tillegg og overtid må fjernes. Grunnlaget og innbetalingene må komme klart fram på arbeidstakers lønsslipp.

Permitterte arbeidstakere skal fortsatt stå i ordningen og arbeidsgiver skal innbetale som om den permitterte var i arbeid.

I dag er alle i offentlig sektor dekket av uførepensjon, mens bare et mindretall av de som har private tjenestepensjon har en slik dekning. LO mener at det bør innføres uførepensjon i obligatorisk tjenestepensjon, slik at alle får et tillegg til den offentlige uføretrygden.

LO mener det er behov for å gå gjennom lover og forskrifter i privat tjenestepensjon, og vurdere de fordelingsmessige egenskapene til tjenestepensjonene. Det bør lages en felles lov for innskuddspensjons- og hybridordninger, noe som vil gi mulighet for å etablere fellesordninger også for disse. Per i dag er det kun ytelsespensjoner som kan organiseres på denne måten. Dette har vært stilt som krav i forhandlinger innen flere avtaleområder allerede, men vært umulig pga. dagens regelverk.

Dette vil gi en forenkling, og det vil kunne åpne noen nye kombinasjonsmuligheter for bedrifter og for partene i forhandlinger.

Fellesordninger vil på en god måte kunne ivareta både aldersnøytralitet og kjønnsnøytralitet. I tillegg vil det kunne gi reduserte kostnader ved både forvaltning og administrasjon, og gi de ansatte muligheter til økt innflytelse på pensjonsmidlenes forvaltning og investeringer. Gjennom en slik pensjonsordning vil det være mulighet for beregning av gjennomsnittspremie for hele fellesordningen. Det vil også være mulighet for felles kapitalforvaltning for hele ordningen, hvor partene kan påvirke investerings sammensetning. Det kan oppnås stordriftsfordeler på kostnadssiden, for eksempel ved at porteføljen ikke trappes automatisk ned mot pensjonsalder, men hvor hele kapitalen forvaltes likt uten særskilt risiko for den enkelte.

Fripoliser

Dagens tjenestepensjoner kommer i økende grad fra fripoliser, som det ikke innbetales penger til for å sikre realverdien. De faller reelt i verdi. Ingen vil motta eller forvalte fripoliser, de er forlatt og sviktet av markedet.

LO og Pensjonistforbundet har satt søkelys på den dårlige behandlingen av fripolisene, som ikke har fått tilført avkastning. Det er foreslått noen regelendringer. De kan bidra noe til økt avkastning, men langt fra tilstrekkelig til å opprettholde kjøpekraften.

Pensjonskassene har håndtert den krevende situasjonen langt bedre. Disse er selveiet og partsstyrte institusjoner som balanserer hensyn til alle parter, i motsetning til kommersielle livselskaper som har målsetting om fortjeneste til eierne. I EØS-regelverket skilles det mellom pensjonskasser og kommersielle aktører som er strengere regulert. De norske reguleringsreglene bør gjennomgås for å sikre at pensjonistenes midler blir forvaltet på en best mulig måte.

Utbredelse

De ytelsesbaserte tjenestepensjoner er i stor grad faset ut i privat sektor, og i offentlig sektor er 1962-kullet det siste med opptjening i ytelsesordning. De er blitt avløst av innskuddsbaserte ordninger, som etter hvert er blitt helt dominerende i privat sektor. Det er et lite, men økende innslag av hybridordninger, som kan gi livsvarige og kjønnsnøytrale pensjoner. Endret offentlig tjenestepensjon fra og med 1963-kullet baserer seg også på en

innskuddsbasert opptjening, men med fortsatt garantert regulering og livsvarighet i utbetalingstiden.

Ved utgangen av 2020 var det registrert 1 489 500 arbeidstakere med innskuddsordning, og 56 600 forsikrede med ytelsesordning. I hybridpensjonsordninger etter lov om tjenstepensjon, som først ble etablert i markedet fra 2015, var det i underkant av 46 000 forsikrede ved utgangen av 2020. Offentlig tjenstepensjon omfatter om lag 900 000 arbeidstakere.

Andelen arbeidstakere med innskuddspensjon er altså dominerende i privat sektor: i 2020 var 93,5 prosent med innskuddspensjon, 3,6 prosent med ytelsespensjon og 2,9 prosent med hybridpensjon.

Til tross for at innskuddsordningene nå har klart flest *yrkesaktive medlemmer*, er hoveddelen av *forsikringsforpliktelsene (pensjonskapital)* fortsatt knyttet til ytelsesordningene. Den samlede forsikringsforpliktelsen for kollektiv pensjon i privat sektor var 768 milliarder kroner ved utgangen av 2020, hvorav innskuddsbaserte ordninger utgjorde 49 prosent.

Av den samlede forsikringsforpliktelsen utgjorde fripoliser (kapital i avsluttet ytelsespensjon) 346 milliarder kroner, aktive innskuddsbaserte ordninger 223 milliarder kroner, pensjonskapitalbevis (avsluttete innskuddsordninger fra tidligere arbeidsgiver) 132 milliarder kroner, aktive ytelsesbaserte ordninger 57 milliarder kroner og forpliktelser etter tjenstepensjonsloven utgjorde 5 milliarder kroner til alderspensjon og 5 milliarder kroner til uførepensjon.

Når det gjelder *utbetalinger* er ytelsespensjoner fortsatt helt dominerende. Andelen alderspensjonister med utbetalt innskuddspensjon var 17 prosent i 2020. Blant de utbetalte ytelsespensjonene, ble 94 prosent utbetalt fra fripoliser, mens de resterende 6 prosentene ble utbetalt fra ytelsesordninger. I 2019 ble det utbetalt 15 milliarder kroner til pensjonsmottakere. 87 prosent av dette var knyttet til ytelsesordninger eller fripoliser. Gjennomsnittlig utbetalt beløp i 2020 var høyere for ytelsespensjon enn for innskuddspensjon.

De fonderte offentlige tjenstepensjonene hadde pr. 31.12.2021 om lag 1000 milliarder kroner i forpliktelser. I tillegg kommer de ufonderte forpliktelsene i Statens pensjonskasse. Innskuddspensjoner ble først opprettet fra 2001, og for alvor etter at lov om Obligatorisk tjenstepensjon, OTP-loven, trådte i kraft fra 2006. Ordninger etter hybridloven er fortsatt få, men øker raskt. I mange år framover vil det fortsatt være utbetalinger fra ytelsesordninger og fripoliser som dominerer bildet og folks pensjonsuttak.

Utsiktene framover

Gjennom pensjonsreformen har myndighetene med partenes medvirkning sikret en mer økonomisk bærekraftig pensjon. Folketrygden er dermed befestet som den viktigste brikken i alderspensjonen for norske arbeidstakere.

Staten har hovedansvaret for pensjonssystemet, selv om finansieringen kommer fra ulike kilder. Den bestemmer bidraget fra Folketrygden, den bidrar med penger og regelverk til AFP og er lovgiver for tjenstepensjonene.

Utsiktene for velferdsstatens sterkt voksende behov og norsk økonomi ellers tilsier ikke nye store uttelling over statsbudsjettet til pensjon.

Samtidig er det viktig å unngå at tilliten til offentlige pensjonsløsninger reduseres, gjennom at den sosiale bærekraften svekkes. I en slik sammenheng vil det være nødvendig å finne gode og omforente løsninger som balanserer belastningen mellom generasjonene, samtidig som vi motvirker en stor grad av privat pensjonssparing som er dyrt og øker forskjellene i samfunnet.

Pensjonssystemer krever et langsiktig perspektiv på innretning, endringer og finansiering. Enhver omlegging krever overgangsordninger der noen elementer kan etableres raskere enn andre. Styrket finansiering i en ordning må ofte skje gradvis gjennom årvisse budsjetter og tariffoppgjør. En må ha planer både på kort og lang sikt.

Evalueringsutvalget som ser på pensjonsreformen og virkningen på Folketrygden skal levere sin rapport i første halvår 2022. Den har som mandat å se på den økonomiske og sosiale bærekraften i pensjonsreformen. LO vil delta aktivt i debatten som vil følge av utvalgets gjennomgang.

Gjennom det vedtatte pensjonssystem er det forholdet mellom levealdersutvikling og sysselsettingsutviklingen som vil avgjøre pensjonsnivået framover.

Sysselsettingsutviklingen for seniorerne har gjennom en stor engangseffekt av reformen motvirket om lag halvparten av levealdersjusteringen. Den positive tendensen i sysselsettingsutviklingen er imidlertid svekket, og det er stor spredning i arbeidstakeres mulighet og praktiske tilpasning av yrkesløpet. LO krever økt innsats for å legge til rette for at folk skal kunne stå lengre i arbeid og et inkluderende arbeidsliv. Det krever en langt større innsats fra myndighetene og fra partene i arbeidslivet, der det legges til rette for forlenget arbeidsliv, kompetanseutvikling og at det blir lettere for seniorerne å søke arbeid.

Folketrygdens vedtatte opptjeningsmekanismer gir mindre uttelling enn forutsatt ved reformarbeidet. Det skyldes en kombinasjon av sterkere levealdersutvikling enn forutsatt, men også innsparing i den endelige utforming av regelverket (overgangen til kapitalbeholdningsprinsippet).

Det forsterkende bidrag til pensjon som skjedde gjennom ny obligatorisk minsteordning (OTP) fra 2006 og innskudd fra første krone fra 2022 trekker oppover for hundretusener av arbeidstakere som fra før har dårligst nivå, men kan ikke alene kompenserte for levealdersjusteringen. For mange andre kan bidraget fra tjenstepensjonen svekkes som følge av omlegginger og utviklingen i markedet for pensjonskapital.

Folketrygden og dermed AFP baserer seg på innberettet arbeidsinntekt uansett varighet, tidspunkt og type lønn. Dette prinsippet bør ligge til grunn for tjenstepensjonene, slik at framtidig pensjon står i et direkte forhold til samlet arbeidsinntekt.

Det viktigste grepet for arbeidet med den generelle nivåheving er å styrke tryggheten i AFP-ordningen gjennom den skisserte reformen. Dette vil også redusere terskelen for tidligpensjon. Alle skritt må tas i samme retning. Dette bør skje under aktiv medvirkning fra lovgivere og arbeidsgivere, der en fremmer et mer samlet og helhetlig system. Staten kan

bidra til reformen gjennom å opprettholde sin andel av finansieringen selv om samlede utbetalinger øker fordi flere får del i ordningen.

Gjennom pensjonsreformen har myndighetene med partenes medvirkning sikret bærekraften i Folketrygden. Det er viktig at levealdersjusteringen ikke forsterker sosiale skjevheter knyttet til forskjeller i levealder mellom ulike grupper i befolkningen. Sliterordningen som ble avtalt i 2018 har ikke varig finansiering, og må styrkes for å gi en verdig avgang til de som ikke kan jobbe lengre. For den opprinnelige målgruppe for AFP blir det et betydelig negativt utslag i pensjonsnivå, særlig fram mot 1963-årgangen. Det samme gjelder det betydelige antall uføre før AFP-alderen.

Selv med en omfattende og vellykket innsats for inkludering og forlenget arbeidsliv, må pensjonsnivåene heves for grupper som ikke kan kompensere for levealdersjusteringen.

LO vil at det iverksettes en utredning om hvordan pensjonen til sliterne kan styrkes. Dette kan blant annet skje gjennom et fast tillegg i Folketrygden basert på antall yrkesår, uavhengig av inntekt. Et annet alternativ kan være en ordning i Folketrygden som bygger på prinsippene fra sliterordningen som ble etablert i forhandlinger mellom partene. Det kan også skje gjennom andre mekanismer i Folketrygden for å ivareta de med lange yrkeskarrierer og som har behov for å gå av tidlig. I tillegg må det ses på hvordan ordninger for slitere i privat og offentlig tjenestepensjon kan forsterkes.

Offentlig sektors nye tjenestepensjonsordning fra 2018 fikk virkning fra 2020 for alle som er født fra 1963. Offentlig sektor vil innføre en ny AFP-ordning for de som fyller 62 år i 2025. Det gjenstår et arbeid med å få plass regelverk knyttet til denne AFP-ordningen. Reglene knyttet til overgang til alderspensjon for uførepensjonister må være på plass i god tid før 2030. Samtidig haster det med å få på plass nye regler for særaldersgrenser for de som skal ha ny offentlig tjenestepensjon. I 2018 ble det avtalt at det skal forhandles fram nye pensjonsregler og samtidig avtales hvem som skal ha særaldersgrenser og hvilke aldersgrenser som skal gjelde i framtiden. Det er nå igangsatt en prosess for å få dette på plass, og forhandlingene må landes i løpet av inneværende stortingsperiode.

LO vil arbeide for at personer som blir delvis uføre underveis i karrieren og som senere får en økt uføregrad, sikres en bedre alders- og uførepensjon enn det dagens regler gir.

Staten må ta et samlet grep for å sikre at den etablerte pensjonskapital i form av fripoliser og løpende ordninger kommer under betryggende forvaltning og verdisikring. LO krever at myndighetene tar et aktivt ansvar for å rette opp svikten som særlig har rammet fripolisene, og i samråd med partene utreder muligheter for å redde pensjonskapitalen og sikre kjøpekraft for de løpende pensjoner.

LOs mål

Pensjonsopptjeningen må styrkes for alle. 2/3- målet må videreføres for den representative arbeidstaker ut fra faktisk avgangsalder og opptjeningsgrunnlag. Det er et mål for LO å bedre pensjonsopptjeningen til et samlet nivå for alle grupper på minst 25 prosent av inntekt. Dette tilsvarer det nivået det offentlige utvalget «Banklovkommisjonen» mente ville gi tilstrekkelig opptjening gjennom en kombinasjon av Folketrygden, tjenestepensjon og andre pensjonsytelser.

Staten har hovedansvaret for pensjonssystemet som helhet, selv om finansieringen kommer fra ulike kilder. Den bestemmer bidraget fra Folketrygden, den bidrar med penger og regelverk til AFP og er lovgiver for tjenestepensjonene. Nivåhevingen må skje gjennom et spleiselag der både staten og partene i arbeidslivet bidrar.

For å sikre oppslutningen om et organisert arbeidsliv må privat sektors AFP videreføres som avtalebestemt ordning og reformeres slik at flere får AFP gjennom opptjening i hele yrkeslivet. Ingen skal miste hele pensjonen på slutten, og den skal fortsatt skal gi samme ytelse for de med lang opptjening i AFP-bedrifter.

LO vil arbeide for:

- At samlet pensjon skal gi en inntektsdekning på minst to tredeler av lønn, og at samlet opptjening minst skal være på 25 prosent av lønn gjennom hele yrkeslivet.
- Et fellesfinansiert og fellesskapsstyrt pensjons- og trygdesystem der mottakerne har kontroll over ytelse og forvaltning gjennom demokratiske organer eller tariffavtale.
- At målet oppnås med livsvarige ytelser og kjønnsnøytrale premier.
- At de som ikke kan kompensere for levealdersjusteringen sikres en god pensjon

Dette må skje som et samlet resultat av en best mulig kombinasjon og samvirke mellom Folketrygden, AFP og andre ordninger i arbeidsmarkedet. LOs operative mål for pensjonssystemet må derfor være en kombinasjon av:

- Bedre opptjening i de ulike ordninger.
- Et mer helhetlig og bedre organisert kollektiv styrt system som også gir «mer pensjon for pengene».
- Avtalestyrte systemer i samvirke med Folketrygden.

Det er dette som sammen med fagbevegelsens overordnede mål om full sysselsetting og et likestilt arbeidsliv vil gi medlemmene trygge og gode pensjoner.

Samferdselspolitisk uttalelse

Gode transportløsninger er en forutsetning for høy sysselsetting, god distriktsutvikling og verdiskaping. LO er spesielt opptatt av at transportpolitikken legger til rette for utvikling av trygge og gode arbeidsplasser med fokus på kvalitet og kompetanse, og som ivaretar de ansatte i transportsektoren. En helhetlig samferdselspolitikk der alle transportformene ses i sammenheng må ligge til grunn for utvikling av norsk samferdsel.

Deler av transportbransjen er preget av useriøsitet og sosial dumping, og til dels alvorlig kriminalitet, både i lastebil- og varebilsegmentet. Turbussbransjen er fortsatt ikke tilstrekkelig regulert, og mangler klart definerte kabotasje-regler. LO vil – sammen med relevante aktører – jobbe aktivt for å bedre situasjonen. Lovverket må skjerpes ytterligere og kontrollatene må styrkes.

For å sikre at transportnæringen får tilgang på godt kvalifisert arbeidskraft må utdanningen av trafikklærere på tunge kjøretøy gjøres mer tilgjengelig både geografisk og økonomisk.

Klima

Transportsektoren er en viktig bidragsyter for å nå målsettingen om 55 prosent utslippskutt innen 2030. Det må legges til rette for en bærekraftig utvikling av transportsektoren, hvor gode alternativer må være på plass før man innfører restriksjoner på eksisterende muligheter.

Store deler av transportsektoren må enten elektrifiseres eller over på alternative miljøvennlige drivstoff. Staten må ligge i forkant av omstillingen av kjøretøYTEKNOLOGI og gå tyngre inn med investeringer i ladeinfrastruktur og biodrivstoff i alle aktuelle transportformer for å sikre forutsigbarhet og gjennomføringsevne for næringslivet.

For å lykkes med overgangen til en mer bærekraftig transportsektor, må det etableres forpliktende partnerskap mellom myndighetene og næringen. Virkemidlene må innrettes slik at de fremmer en slik utvikling.

Kollektivtrafikk

LO vil jobbe for at regjeringen fastholder målsettingen om at veksten i persontransporten i byområdene må tas med kollektivtransport, sykkel og gange. Denne målsettingen må følges opp med økte investeringer og statlig tilskudd til drift av kollektivtransporten.

Det er viktig at nullvekstmålet opprettholdes. Nullvekstmålet er sentralt for å nå klimamålene, men er også viktig for framkommelighet i kollektivtrafikken, for å redusere lokal forurensing og for trivsel og bomiljøkvalitet for den voksende andelen av befolkningen som bor i byene.

I tillegg må kollektivtransporten i distriktene styrkes gjennom et tilpasset tilbud, slik at det blir et reelt alternativ å reise kollektivt.

LO vil jobbe for at det utarbeides en helhetlig nasjonal strategi for kollektivtransporten.

Drosjer

LO mener vi må befeste drosjenæringens posisjon som en viktig del av kollektivtransporten. Samtidig må vi sikre en drosjenæring med ordnede forhold, der kundene er trygge og der sjåførene kan leve av jobben sin. Trygg og sikker skoletransport, sykefrakt og tilrettelagt transport for kommuner er avhengig av en velfungerende drosjenæring. LO vil arbeide for å stoppe frislippet i drosjenæringen og jobbe for at det fremmes tiltak for å bekjempe sosial dumping og styrke de seriøse aktørene i næringen. Drosjer skal ha løyver og være tilknyttet en sentral.

Det må legges til rette for at drosjer kan kjøre i alle kollektivtraseer eller alternative ruter, slik at blant annet bevegelsehemmede ikke blir utestengt fra områder av byene der annen biltrafikk ikke blir tillatt.

Jernbane

Oppsplittingen av jernbanesektoren i Norge i mange selskaper har vært uheldig og svekket sektoren. LO ønsker derfor en annen utvikling av jernbanen, og sier nei til oppsplitting og privatisering av jernbanen. Erfaringer fra andre land viser at en samlet styring av jernbanen gir best resultater. Det offentlige eierskapet er en nøkkel for å få til økt effektivitet og samordning, og jernbaneselskapene må derfor beholdes i offentlig eie. Norske folkevalgte må ha det avgjørende ordet innen sikkerhet og om hvordan norsk jernbane skal organiseres og drives. LO krever at Norge sikres varige unntak fra krav om obligatorisk konkurranse i EUs fjerde jernbanepakke.

Økonomiske midler over tid, hvor vedlikehold, oppgraderinger og nyinvesteringer i infrastruktur ses i sammenheng, er avgjørende for å utvikle en moderne og velfungerende jernbane. Det er dårlig infrastruktur som legger begrensninger på ytterligere vekst i gods- og persontrafikken, og LO vil jobbe for at arbeidet med dette skal ha høy prioritet.

En fremtidsrettet jernbane krever også elektrifiserte strekninger, flere spor, nye og flere tog, samt et attraktivt tilbud for både gods- og persontransport.

Veg

Vegnettet har stor betydning for å knytte sammen landsdelene og redusere transportkostnader for næringslivet. Det er forventet at transportarbeidet på vei vil øke betraktelig, og det er derfor behov for å bygge ut og fornye infrastrukturen og ruste opp vegnettet både i distriktene og i sentrale strøk

For lavt vedlikeholdsnivå over mange år har ført til stort forfall i infrastrukturen, og det er nå nødvendig ta igjen forfallet. Det bør utarbeides en opptrappingsplan med sikte på å fjerne etterslep på vedlikehold av veinettet. Kritisk infrastruktur må være underlagt direkte politisk styring, blant annet for å sikre fremkommelighet og tilstrekkelig beredskap ved hendelser.

Vedlikehold, oppgradering og skred- og flomsikring av vegnettet er viktig for å få til en mest mulig effektiv gods- og persontransport. Det er fortsatt mange skredutsatte områder, og

det må foretas en grundig kartlegging av særskilt utsatte veistrekninger med tanke på skred- og tunnelsikring.

Anleggsbransjen er viktig i mange distriktskommuner og gir betydelig sysselsetting over hele landet. Det er derfor viktig å legge til rette for næringsutvikling, arbeidsplasser, økt kompetanse, fagopplæring, økt satsing på teknologi og miljø for å skape levende lokalsamfunn i Norge.

Innretningene på utbyggingsprosjektene må ha en størrelse som gjør det mulig for norske entreprenører å delta i konkurransen. Utbyggingsprosjektene man legger opp til vil også innebære behovet for å benytte internasjonale aktører i store utbyggingsprosjekter. Det er viktig å understreke oppdragsgivers ansvar for å stille høye krav til ryddige forhold, gjennom norske lønns og arbeidsvilkår, strenge krav til helse, miljø og sikkerhet. Kampen mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet i anleggsektoren må derfor ha høyeste prioritet.

LO mener det må gjennomføres en grundig evaluering av organiseringen av utbyggingsprosjektene på vei, samt ansvarsfordelingen mellom Statens Vegvesen, Nye Veier og fylkeskommunen/regionene. Målsettingen må være å få et godt kunnskapsgrunnlag for å sikre kostnadseffektiv og sammenhengende utbygging og sterke fagmiljøer.

Sjø

Klimahensyn gjør at mer av verdens transport må gå sjøveien i fremtiden, samtidig som skipsfarten må redusere utslippene av klimagasser og miljøskadelig NOX. Transport på sjøen bør derfor styrkes gjennom økt offentlig satsing på utvikling av nye miljøvennlige løsninger, nye internasjonale miljøkrav, samt forbedret sikkerhet og beredskap til sjøs.

De som skal arbeide i de maritimt baserte næringene må kunne leve og bo i Norge. LOs krav om at norske lønns- og arbeidsvilkår skal gjelde for all aktivitet i det norske havrommet, og som regjeringen har levert på, er i den sammenheng helt avgjørende. Kompetansen til norske sjøfolk er en viktig del av fundamentet for utviklingen i den maritime næringen, og må styrkes og videreutvikles for sikre en fremtidig norskbasert maritim næring.

For å unngå undergraving av lover, regler og rettigheter er det viktig at det settes krav til kontroll og oppfølging av fartøy som operer tilknyttet oppdrettsanlegg, frakter gods mellom norske havner, går til og fra olje- og gassinstallasjoner og utnytter betingelsene som bekvemmelighetsflagg gir.

Luft

LO mener at utviklingen av norsk luftfart må være tuftet på økonomisk, sosial og klimamessig bærekraft. Norsk luftfart har vært preget av en sterk sikkerhetskultur hvor den norske modellen har vært, og er en bærebjelke i sikkerhetssamarbeidet. Flysikkerhetsarbeidet må fortsatt prioriteres og Luftfartstilsynet må settes i stand til å kunne drive aktive tilsyn for å avdekke og begrense risikoer/useriøsitet i luftfarten.

Regelverk i sivil luftfart må sikre like konkurransevilkår og besetningsmedlemmer i hele og faste stillinger direkte hos flyselskapet, tydelige hjemmebaseregler som definerer arbeidsgiveransvaret, samt hindre bruk av bekvemmelighetsflagg. Vi må forhindre at flyselskap kan ta i bruk kreative forretningsmodeller med oppsplitting av selskaper, atypiske ansettelsesmodeller, skatteplanlegging, omgåelse av sosiale ordninger og ved å tilby ansatte arbeidsavtaler med dårligere vilkår. En fragmentering svekker både det organiserte arbeidslivet og det sosiale fellesskapet, og kan i verste fall true flysikkerheten. Norge må samarbeide tett med EU og internasjonale organisasjoner for å forbedre luftfartsregelverket.

LO vil jobbe for at Avinor-modellen består og at kjerneoppgavene ikke konkurranseutsettes. Virksomhetsoverdragelse må legges til grunn når Avinor skifter underleverandører og at lov om vaktvirksomhet legges til grunn for sikkerhetspersonellet, samt at det sikres nasjonal kontroll på alle samfunnskritiske områder.

Ansvar for å samordne og anskaffe FOT-ruter må være en statlig oppgave, og staten må sikre at operatører som vinner anbud også står for flygningen.

Til tross for usikkerhet ved fremtidig behov for tredje rullebane på Gardermoen, må det båndlegges arealer og luftrom for det østlige alternativet. Dette for å sikre nødvendig kapasitet i framtiden, men samtidig skal det være en målsetting i vårt arbeid at det ikke blir behov for en ny rullebane.

Det høye sikkerhetsnivået og nødvendig robusthet innen offshore helikoptertransport må opprettholdes, og ulykkesrisiko innen innlands helikopter må minimeres ved at offentlige innkjøpere stiller tilleggskrav ved kjøp av sine helikoptertjenester.

Det må sikres en offentlig luftambulansetjeneste, hvor myndighetene må avklare modeller for samarbeid med ideelle aktører.

LO vil jobbe for et det opprettes et forpliktende klimapartnerskap mellom regjeringen og næringen som omfatter alle forhold knyttet til klima og miljø i luftfarten. Det må arbeides for sikker innfasing av elektriske/hybrid fly og til nasjonal produksjon av bærekraftig flydrivstoff. Herunder opprettholde vårt desentraliserte nett med kortbaneflyplasser og sørge for at disse brukes i arbeidet med elektrifisering av luftfarten, blant annet gjennom et program for teknologiutvikling. Det skal også jobbes for at lufthavnene i Norge hel-elektrifiseres slik at all transport og annet arbeid på bakken utføres ved hjelp av utslippsfrie kjøretøy/maskiner.

Næringspolitisk uttalelse

Norge er et lite land med en åpen økonomi i en stadig mer globalisert verden, og er avhengig av markedsadgang samt klare og tydelige kjøreregler for handel. Vår økonomi er sterkt eksportrettet, særlig mot det europeiske markedet, og avhengig av et internasjonalt gjensidig forpliktende samarbeid for å sikre like og forutsigbare rammebetingelser.

I en verden hvor mange varer og tjenester er utsatt for global konkurranse må vi satse på næringer hvor Norge har særlige fortrinn, hvor vi har opparbeidet oss ledende posisjoner internasjonalt, og hvor vi har sterke klynger med kunnskap og kompetanse i alle ledd i verdikjeden. Norge har industri- og kompetansemiljøer som er verdensledende. Hvis vi skal opprettholde vår posisjon, må vi satse.

I et høykostland som Norge må vi kombinere våre ressurser med kunnskapsbaserte, produktive og bærekraftige produksjonsmiljøer for å lykkes i den internasjonale konkurransen. Norge må føre en strategisk næringspolitikk som kan gi mål og retning for utvikling av det kompetansegrunnet vi skal leve av i framtiden.

Det er avgjørende for all eksportindustri og næringslivssatsing i Norge, at det er forutsigbarhet for de grunnleggende rammebetingelsene. Det dreier seg om ansvarlig økonomisk styring, rente- og valutapolitikk, regulert handel, markedsadgang og den norske modellen. Dette danner grunnlaget for det samfunnet vi har utviklet, og som vil være avgjørende for å sikre høy verdiskaping og arbeidsplasser også i fremtiden. Vi må arbeide for sirkulærøkonomi i alle næringer. Handelsnæringen spiller en viktig rolle, og det må legges til rette for ombruk, gjenbruk og lengre levetid på produkter som selges.

Når klimamålene skal nås, og nødvendige tiltak gjennomføres, betyr det endringer. Norsk næringsliv og arbeidsliv vil møte store krav til omstilling. Vårt krav er at denne omstillingen skal være rettferdig. Rettferdig omstilling betyr at arbeidstakerne deltar og medvirker i prosessene som gjelder egne arbeidsplasser, fra planlegging til gjennomføring. Sosial dialog og trepartssamarbeid, i tråd med den norske arbeidslivsmodellen, skal selvsagt være på plass i det grønne skiftet. Det betyr også at retten til livslang læring og etter- og videreutdanning for arbeidstakere som er i denne omstillingen, har en sentral plass.

Økte industrisatsinger og økt næringsaktivitet for å akselerere det grønne skiftet legger også økt press på naturen og naturmangfoldet. Vi må sikre gode prosesser som ivaretar naturmangfold og økosystemer, og de livsnødvendige tjenestene naturen gir oss.

Et klima i krise

FNs klimapanel understreker at det haster med klimatilpasningstiltak. Et varmere klima fører til mer ekstremvær, og fare for flom, ras og tørke. Hetebølger, tørkeperioder og mer nedbør har store følger for natur og naturmangfold, for folks helse, for kritisk infrastruktur og for arbeidslivet. Menneskeskapt aktivitet bidrar til klimaendringer og utslipp av klimagasser som må reduseres. LO vil bidra til å gjøre det vi kan for å kutte utslipp og utvikle løsninger for utslippsreduksjon som kan brukes verden over. Vi må i størst mulig grad innrette produksjon etter sirkulærøkonomiske prinsipper.

Det er et nasjonalt mål å tilpasse samfunnet til et klima i endring. Riksrevisjonen påpekte i mars 2022 at Norge er dårlig forberedt på å møte disse farene. LO mener arbeidet med klimatilpasning i Norge må forsterkes for å nå nasjonale mål om kutt i klimagassutslipp. Særlig vil det være nødvendig med tilpasningstiltak i sektorene som direkte møter disse store endringene, slik som helse- og omsorgssektoren, matproduksjon, reiseliv, infrastruktur, sikkerhet og beredskap. Arbeidstakernes helse og sikkerhet må ivaretas.

Energi og nye industrielle initiativ

Perspektivene og politiske ambisjoner har som følge av konflikten med Russland endret seg radikalt. Sikkerhetspolitiske føringer vektet tyngre inn i energidebatten. Tunge sikkerhetspolitiske og bilaterale spørsmål tilsier at Norge med alliansepartnere og naboland må gjøre krevende avveininger i energipolitikken. Tiltak innen kraft og petroleumssektoren knyttet til leveranser av energi til Europa, må ses i lys av krigen med de konsekvensene den har for våre naboland. De gassprisene konflikten har påført Europa påvirker kraftprisen i Norge. Norge har i nyere tid aldri hatt høyere kraftpriser. Forskjellene mellom prisområdene har i lange perioder vært ekstremt store. For første gang har staten subsidiert toppen av regningen for vanlige forbrukere.

LO mener det må være en overordnet ambisjon at vi igjen får en balanse mellom forbruk og produksjon av kraft, som fører oss tilbake til normale norske kraftpriser i Sør-Norge. Inntil prisene er stabilisert er det viktig at statens strømstøtteordning videreføres, og at det vurderes etablering av ordninger for deler av næringslivet som ikke har tilgang til langsiktige industrikraftordninger. Lange fastprisløsninger må videreutvikles.

Regjeringens og Stortingets mål for reduksjonene i klimagassutslipp innen 2030 og 2050 ligger fast. Vi ser de ulike næringene flettes sammen der kompetansen og teknologiutviklingen er relevant på tvers av næringene. Havbruksnæringen flytter ut av fjordene og ut på havet, havvind ligger i startgropa. Innen den maritime næringen jobber skip som var bygget for petroleumsnæringen nå også med havvind og oppdrett.

Det er flere initiativ til å bygge battericelleproduksjon i Norge. Batteriverdikjeden kan skape mange nye arbeidsplasser fra mineralene skal utvinnes og produseres til batteriene til slutt skal resirkuleres. LO vil jobbe for at Norge skal ha som ambisjon å ta en betydelig andel i et globalt batterimarked.

Den store omstillingen til et lav- og nullutslippssamfunn krever mer effektiv bruk av kraften og mer produksjon av kraft. Tilgang til fornybar kraft er det viktigste virkemiddelet for å nå målene om utslippsreduksjoner i industrien til lands og til havs. Bruk av hydrogen og ammoniakk i industrien på land og som drivstoff på sjøen kan gi store utslippsreduksjoner.

Vi ser allerede at Statnett i noen deler av landet gir avslag på tilkobling til nettet. Kapasitet i nettet vil skille på mulighetene for ny industriell aktivitet som skaper arbeidsplasser. LO mener nettet må rustes opp, slik at krafttilgangen sikres der vi trenger den. Det bør utvikles en likeverdig nettariff i regional- og sentralnettet for store forbrukere, lik den modellen som i dag gjelder for sentralnettet.

Systemet med opprinnelsesgarantiene er å merke kraftleveranser som fornybar kraft selv om den fysiske leveransen er basert på kull. Dette undergraver norsk verdiskaping og

arbeidsplasser. LO støtter regjeringens ambisjon om at det skal være samsvar mellom de fysiske leveransene av kraft og merkelappen fornybar energi.

Norge må skalere opp kapasiteten i kraftsystemet med sol, vann og vindkraft og spare energi gjennom energieffektiviserende tiltak parallelt. Norge har en stor utslippsfri kraftproduksjon. Vannkraftkapasiteten med magasinkapasiteten er grunnfjellet i det norske kraftsystemet. LO vil jobbe for å ivareta hjemfallsordningen og videreutvikle offentlig eierskap til naturressursene, samt produksjon og distribusjon av energi. Vannkraften må videreutvikles og oppgraderes. LO er bekymret for konsekvensene av de pågående vilkårsrevisjonene og mener konsekvensene i effekt og produksjonstap må vurderes i et helhetsperspektiv. Den enkelte revisjonen må måles opp mot den totale effekten det vil ha for landet.

Vindkraft på land har vokst frem som den nest største energikilden i kraftproduksjonen. Rundt 10 prosent av norsk kraftproduksjon hentes i dag fra vindkraft på land. LO har vært tydelig på at prosjektene må forankres lokalt. Lokale ringvirkninger i form av arbeidsplasser og inntekter for kommunene er et kjernesporsmål utbyggerne må sikre og løse. Behandlingen av vindkraftprosjekter på land har ligget stille i tre år. Det største teoretiske potensialet for ny kraftproduksjon i de registrerte søknadene til NVE er vindkraftprosjekter. LO mener NVE og OED må styrkes slik at vi raskt får skilt gode prosjekter fra dårlige. Stortinget har bedt regjeringen flytte behandlingen av søknader etter plan- og bygningsloven. Det sikrer kommunene en avgjørende innflytelse.

Havvind har et stort potensial, og LO mener Norge må ha høye ambisjoner for havvindsatsingen. Havvind skal levere kraft til Norge og skape grunnlaget for flere ben å stå på for leverandørindustrien. NVE har fått i oppdrag å finne flere områder for utbygging.

Det er en enorm satsing på offshore vindkraft i Europa. Hvis Norge skal lykkes med å bygge en konkurransedyktig leverandørkjede som kan vinne kontrakter globalt, må hjemmemarkedet komme i gang raskt. LO mener havvindkonsesjoner må baseres på kvalitative kriterier, der ambisjonen om å bygge en sterk leverandørkjede i Norge må legges til grunn for tildelingene. LO mener vi fra første runde i utvelgelse av de aktørene som får bygge prosjekter i Norge må ha klare forventninger til bruk av norske leverandører.

Krafta i Norge er fornybar. Den har vokst frem hånd i hånd med industrien. LO mener at stabile og konkurransedyktige rammevilkår som langsiktig og industrivennlig kraftpolitikk er forutsetninger for å styrke industriens del av verdiskapingen og legge til rette for økt industriell produksjon i Norge. Det norske kraftsystemet er en bærebjelke i Norges klimaomstilling. LO vil arbeide for å sikre norsk politisk kontroll med utviklingen av infrastruktur og produksjon. Energisituasjonen i Europa og manglende nedbør i Sør-Norge har gitt en historisk krevende situasjon. LO mener Energikommisjonen må se på hvordan det norske kraftsystemet kan sikres mot energikriser, inkludert gjennom styringen og bruken av magasinkapasitet og mellomlandsforbindelser.

Systemet med opprinnelsesgarantiene utfordrer dette. LO støtter fult ut opp om regjeringens ambisjon om at det skal være samsvar mellom de fysiske leveransene av kraft og merkelappen fornybar energi. Systemet slik det er i dag, der det er mulig å kjøpe retten til at krafta er fornybar selv om den fysiske leveransen er basert på kull undergraver norsk

verdiskaping og arbeidsplasser. Vanlige forbrukere som har betalt ekstraskatt i form av elsertifikater i mange år har rett til merkelappen fornybar på sitt forbruk.

Kraftkrevende industri i Norge får i dag kompensert for det påslaget i kraftprisen som kommer av effekten av at kraft i Europa ligger i kvotesystemet. LO mener EU ordningen må fortsette, og gi rom for full kompensasjon. LO mener at produksjon fra ulike fornybare kilder, som vann og vind, må likestilles med hensyn til eierskap, skatt, hjemfall og lokal kompensasjon. Statkraft skal forbli i statlig eie og gjennom staten som aktiv eier være pådriver og kompetanseledende for økt produksjon av fornybar energi.

I tråd med IEAs Net Zero-rapport som beskriver nødvendige utslippskutt på forbrukssiden er klimaveikartet for olje- og gassindustrien på norsk sokkel revidert. Ambisjon for reduksjon i utslippene med 40 prosent innen 2030 ble av Stortinget økt til 50 prosent i vedtaket om den midlertidige oljeskattepakken. Vedtaket førte til at veikartet ble justert for å følge opp ambisjonen til partiene bak oljeskattevedtaket.

Norsk sokkel stod i 2020 for 27 prosent av utslippene i Norge. Ingen andre næringer vil kunne kompensere for en manglende måloppnåelse på norsk sokkel. Dersom vi ikke lykkes med utslippskutt i petroleumsnæringen, vil ikke Norge nå målet om utslippskutt i 2030. Tilgang til kraft er også i petroleumssektoren det viktigste virkemiddelet for fortsatt utvikling av lavutslipps løsninger på norsk sokkel.

Ambisjonene for havvind vil, når den er startet opp, levere kapasitet til disse prosjektene. Full effekt forutsetter imidlertid utveksling med land i perioder når det ikke blåser. Utbygging av den havvindkapasiteten det er åpnet for frem til i dag vil levere om lag like mye kraft som norsk sokkel med kjente prosjekter vil bruke. Det er lansert ambisjoner som peker mot en stor norsk havvindproduksjon. De åpnete områdene vil levere like mye som de kjente nye elektrifiseringsprosjektene på norsk sokkel vil bruke. Neste fase kan innen 2035 levere det doble av hele forbruket i petroleumsnæringen inkludert dagens forbruk. Frem mot 2050 kan den fornybare produksjonen fra norsk sokkel langt overstige dagens totale kraftproduksjon på fastlandet inkludert vannkraften, vindkraften på land og det vi i dag har av termisk kraft.

Norge har samlet sett de laveste utslippene sammenlignet med andre produsenter i verden. Målrettet innsats for å redusere utslippene og elektrifisering av store felt som Johan Sverdrup gir konkrete resultater. Samtidig bør det arbeides med andre løsninger for å redusere utslipp fra olje- og gassproduksjon, som kombinasjonen havvind og hydrogen. Den høye kvoteprisen sammen med CO₂-avgiften medfører at mange prosjekter for utslippskutt er samfunnsøkonomisk lønnsomme allerede i dag. Det ligger i kortene at både CO₂-kvoteprisen i Europa og den norske CO₂-avgiften på toppen vil stige ytterligere fram mot 2030. Avgiftsnivået for petroleumsaktiviteten understøtter satsingen på utslippskutt.

Konflikten med Russland har ført gass opp som vår viktigste eksportartikkel. Eksport av olje og gass stod for tre fjerdedeler av den totale norske vareeksporten i år. Norge har vært og er en sikker og pålitelig leverandør av energi til Europa. Fortsatt leteaktivitet og funn som sikrer en fortsatt stabil leveranse har en enda større betydning. Det må legges til rette for et stabilt aktivitetsnivå på norsk sokkel, med økt innslag av nye næringer som karbonfangst og lagring, hydrogen, havvind, og mineralutvinning. LO vil utvikle ikke avvikle sektoren. LO

mener de ressursene som kan bygges ut må være økonomisk og klimamessig bærekraftige. Det vil medføre at deler av ressursene på norsk sokkel vil ligge urørt.

Satsingen på omdanning av naturgass til hydrogen, med fangst av utslippene, vil sikre et langsiktig grunnlag for utviklingen av aktiviteten på norsk sokkel. Når utslippene i produksjonsfasen på feltene er redusert ned til et minimum, kan Norge fremstå som en langsiktig energileverandør for våre viktigste handelspartnere. Da fjernes klimautslippene hele veien fra produksjon til forbruk.

LO er opptatt av at de verdier som skapes innenfor norsk energiproduksjon skal komme samfunnet til gode. Distribueringen av denne energien er en vital del av landets infrastruktur og bidrar til å sikre lokal industri og utvikling.

Eksportsatsing / virkemiddelapparatet

Norsk eksport fra fastlandsindustrien må styrkes. Underskuddet på handelsbalansen for Fastlands-Norge har økt kraftig over mange år, til tross for en lang periode med gunstig valutakurs og ansvarlige lønnsoppgjør. Fastlandsindustriens andel av verdiskapingen er nå på ca. 7 prosent, mens våre europeiske handelspartnere og konkurrenter ligger på om lag 17 prosent. EU har et mål om 20 prosent. Denne utfordringen må møtes med en mer offensiv politikk for bygging av industri.

Våre europeiske naboland og EU er Norges viktigste samarbeidspartnere både økonomisk og politisk og utgjør samtidig Norges største eksportmarked. Et forutsigbart og gjensidig samarbeid er nødvendig for å sikre Norge tilgang til EUs indre marked og rammevilkår som er likeverdige med andre EU- og EØS-land. EØS-avtalen har siden inngåelsen ivaretatt Norges interesser på dette området og avtalens handlingsrom må benyttes.

LO mener vi må satse på næringer hvor vi har komparative fortrinn og har kompetanse i hele verdikjeder, at vi evner å kople kompetansen i sterke næringsklynger nærmere sammen, og at vi innretter politikken og virkemiddelapparatet for å støtte opp under industriell produksjon i Norge.

Det er viktig at virkemiddelapparatet arbeider aktivt med å fremme investeringer i Norge. For å realisere store eksportsatsinger og etablere ny industri, vil det være et stort behov for å gjøre Norge mer attraktivt for utenlandsk kapital. Samtidig må det legges til rette for konkurransedyktige rammebetingelser slik at kapitalmiljøene finner langsiktige industrielle investeringer attraktive. Det er behov for å understøtte store industriutviklingsprosjekter med til dels lange tidsløp med forutsigbar tilgang på tålmodig kapital.

Maritim aktivitet

Norge er verdens fremste havnasjon. I møtet med, og i mestringen av havet, har vi utviklet kompetanse og næringer som i dag er verdensledende. Norge skiller seg fra de fleste andre land ved at vi har en vesentlig del av verdiskaping og sysselsetting i havrelatert næringsliv. Skipsfarten er en av Norges eldste næringer i havrommet, men vi opplever en sterk internasjonal konkurranse i alle deler av verdikjeden.

Etter mange års kamp for norske lønns- og arbeidsvilkår for arbeid i norske farvann, la regjeringen frem lovforslaget som skal rydde opp i den sosiale dumpingen vi har sett i

store deler av skipsfarten innenriks. Det har vært et langt lerret å bleke, der vi over tid har jobbet frem et stortingsflertall først for at handlingsrommet for norske krav skulle utredes, og dernest at utredningen skulle føre til handling. Alle kystkommuner ble involvert i dette arbeidet for å sikre et politisk flertall i Stortinget.

Det er svært gledelig at det er vår regjering som fremmer lovforslaget.

En aktiv satsing på havrommet er avhengig av at vi bibeholder og utvikler kompetansen som den maritime næringen representerer. Kompetansen til norske sjøfolk er en del av fundamentet for utviklingen i den maritime næringen. All aktivitet i havrommet vil være avhengig av at vi utvikler og drifter skip som skal utføre eksisterende og nye oppgaver.

LO mener at offentlige anskaffelser i større grad må brukes til å fremme norsk klimavennlig teknologi, og samtidig bidra til mer verdiskaping og sysselsetting i Norge. I Norge har vi ofte bygget de første prototypene og stått for nybrottsarbeidet, men taper stadig oftere kampen om de neste byggeprosjektene. Vi kan ikke ha det slik at rederier med et fåtall norske ansatte på rederikontoret og utenlandske ansatte på båtene skal høste millionbeløp i virkemiddelapparatet for så å bygge skip i utlandet. Det burde være en selvfølge ved offentlige innkjøp at perspektivet om utvikling av maritim næring veier tungt inn i beslutningsprosessene knyttet til valg av rederi og verft.

LO mener det må utvikles nye kriterier for valg av leverandører, som i større grad vektet inn de samfunnsmessige ringvirkningene av offentlige innkjøp, legger til rette for at norsk industris styrker skal vektlegges i utformingen av offentlige anbud og tildeling av oppdrag, samt at ordnede arbeidsvilkår, HMS og klima må være en del av anbudet og vektet høyere. LO mener det må etableres en ekspertenheter med høy kompetanse på offentlige anbud, som direktorater og kommunale og fylkeskommunale innkjøpere kan lene seg på.

Verftsindustrien i Norge har også betydning for nasjonal sikkerhet og beredskap. Den maritime næringen i Norge har behov for økt aktivitet for å bevare kompetanse og sysselsetting ved de norske nybyggingsverftene. LO forventer at arbeidet med ny standard fartøyklasse i Sjøforsvaret følges opp med beslutning om å bygge nye fartøyer til Sjøforsvaret i en konkurranse mellom norske verft. Det vil kunne sikre høy og langvarig aktivitet ved kriseutsatte norske skipsverft, bidra til å tilføre Sjøforsvaret kostnadseffektiv og mer klimavennlig norsk maritim teknologi, samt muliggjøre for eksport av et nytt fartøykonsept til andre nasjoners mariner. LO vurderer dette som det fremste konkrete aktivitetsfremmende bidraget til å hjelpe verftene gjennom en krevende periode.

Nå står vi fremfor et nytt kapittel i vår maritime historie, der utslippene i aktiviteten skal reduseres og fjernes. Det grønne skiftet reiser nye utfordringer ved å gå fra velkjente og fungerende løsninger i skifte av energikilde til nye lav og nullutslippsløsninger, slik at passasjerer og mannskap fortsatt kan seile trygt. Bruk av nedkjølt naturgass og batteripakker som har tatt ned utslippene er viktige skritt på veien mot de nye energibærerne, som helelektrisk drift og hydrogen- eller ammoniakkløsninger.

Skog

Strategisk satsing på skog og tre er en del av klimaløsningen og framtidig verdiskaping. Norge har store skogressurser. I dag eksporteres mye av ressursene fra skogen ubearbeidet ut fra Norge. Verdiskapingen og verdikjedesatsingen må skje i Norge med

konkurransedyktige rammevilkår. Et veldrevet og aktivt skogbruk vil både kunne gi høyere avvirkning og et høyt opptak og lagring av CO₂.

Mineraler

Det grønne skiftet er helt avhengig av økt tilgang på mineraler. For å sikre at Norge skal være et attraktivt land å drive mineralvirksomhet i, må det legges til rette for bedre ressursplanlegging, mer effektive og forutsigbare planprosesser, samt styrke kompetansen i mineralforvaltningen. Norge har store forekomster av mineraler til lands og på sokkelen, og tempoet i kartleggingen av forekomster og etablering av et regulatorisk regime må økes. Sjeldne jordarter er en kritisk råvare for grønn industriproduksjon, og Norge har gode forutsetninger for å utvikle en verdikjede for permanentmagneter.

Svalbard må fortsatt være et levedyktig samfunn, der norsk suverenitet ivaretas. Langsiktig norsk tilstedeværelse er viktig både med tanke på god ressursutnyttelse og den utenrikspolitiske situasjonen. Forutsetningen for dette er at det legges til rette for næringsvirksomhet og en betydelig andel norske statsborgere på Svalbard.

Helseindustri

Digital helse, legemidler og medisinsk utstyr eksporteres for milliarder. Denne industrien er voksende, med et stort potensial for nye arbeidsplasser og verdiskaping. Norge er kjent for en bærekraftig tilnærming. Vi har et høyt kunnskapsnivå om livsvitenskap og industrielle prosesser, en konkurransedyktig legemiddelindustri som besitter viktig kompetanse, og vi har kunnskapsmiljøer innen vaksinefeltet ved landets forskningsinstitusjoner. Det må legges til rette for forskning, utvikling og støtte fra virkemiddelapparatet, slik at vi kan bygge denne næringen for fremtiden.

Matproduksjon fra landbruk, fisk og havbruk

En bærekraftig matproduksjon skal sikre beredskap, matsikkerhet og ernæring for alle, uten å redusere muligheten for kommende generasjoner til det samme. Arealet for matproduksjon må gis særskilt oppmerksomhet. En landbrukssektor med hovedoppgave å produsere mat vil sikre den landbruksbaserte industrien norske råvarer. Landbruket, næringsmiddelindustrien og de marine næringene er viktige, og LO vil arbeide for en politikk som øker norsk matproduksjon basert på norske ressurser, og som øker selvforsyningsgraden. Ressursene må forvaltes bærekraftig og langsiktig til beste for fellesskapet, og politikken må sikre økt bearbeiding av råvarer som grunnlag for aktivitet og verdiskaping i hele landet. Økt produksjon av mat i Norge, basert på norske biologiske ressurser er en del av klimaløsningen. Norge er verdens nest største eksportør av sjømat. Havbruksnæringen utgjør en vesentlig del av dette. Vi er ledende i verden på havbruk og sammen med de andre havnæringene gir de grunnlag for næringer innen både privat og offentlig sektor. Havbruk har et stort potensial til å vokse videre på en bærekraftig måte og forsyne verden med sunn mat. Dette krever mer innovasjon og teknologiutvikling, og en aktiv og forutsigbar næringspolitikk. Defensive og offensive interesser må balanseres slik at både blå og grønn sektor får mulighet til vekst.

Forsvarsindustri og totalberedskap

Sikkerhets- og beredskapshensyn tilsier at det norske Forsvaret må ha høy selvforsyningsgrad når det gjelder produksjon og vedlikehold av forsvarsmateriell, som en integrert del av Forsvaret selv, og i form av samarbeidsavtaler med strategisk nasjonal forsvarsindustri. Norge må inngå industrielle samarbeidsavtaler om gjenkjøp ved internasjonale anskaffelser.

Koronapandemien har avdekket flere svakheter ved norsk beredskap, blant annet avveininger knyttet til smittevern, sett opp mot behovet for å opprettholde den økonomiske aktiviteten og holde folk i jobb. Det har også blitt tydelig at behovet for å avklare hvordan samfunnskritisk forsyningsikkerhet ivaretas ved uforutsette hendelser. Alle instansene som spiller en rolle for samfunnsberedskaper må brukes hensiktsmessig og koordineres godt. For å øke beredskapen på alle nivåer i samfunnet, er tillit mellom folk og myndigheter avgjørende. Tillit er limet som fester beredskapsviljen, og dermed styrker beredskapsevnen i samfunnet.

Statlig eierskap

Offentlig eierskap sikrer nasjonal forankring og styring av bedrifter som er sentrale for samfunnet. Det er et viktig instrument for å fremme likestilling og integrering, og skal være foregangsselskaper for satsning på lærlinger. Offentlig eide selskaper skal drives på en slik måte at de ikke gir rom for sosial dumping eller arbeidslivskriminalitet. Det er særlig viktig at selskaper som forvalter naturressurser, sentral infrastruktur, beredskapsmessig viktige systemer eller sentrale tjenester eies og styres av fellesskapet. Det statlige eierskapet kan bidra til å sikre næringsutvikling, utvikle og bygge robuste bærekraftige verdikjeder som gir arbeidsplasser og fremtidig verdiskaping.

Offentlige anskaffelser

Når om lag 600 milliarder kroner fra fellesskapets midler går til innkjøp av varer og tjenester, er det viktig at man stiller krav til bruken av disse. Offentlig sektor og offentlig kontrollerte selskap har derfor et stort ansvar gjennom sine innkjøp for å ivareta ulike samfunnshensyn som å skape arbeidsplasser, bekjempe arbeidslivskriminalitet og sosial dumping, sikre innovasjon og ta hensyn til klima- og miljøutfordringer. Regjeringen har levert på kravet om en Norgesmodell for offentlige anskaffelser, men dette må følge opp med etterlevelse og kontroll og vi må sikre at modellen omfatter alle offentlige innkjøp og anskaffelser.

Et organisert og seriøst arbeidsliv

Med EU-utvidelsene østover i 2004 og 2007 ble Norge del av et arbeidsmarked hundre ganger så stort som vårt eget. Siden har Norge blitt et av de europeiske landene som har mottatt flest arbeidsinnvandrere fra Øst- og Sentral-Europa. De åpne grensene og den frie bevegelsen har vært en viktig del av det demokrati-byggende prosjektet som europeiske land har forsøkt å gjennomføre i tiårene etter murens fall, men de har også bydd på problemer og utfordringer. Den frie bevegelsen har ikke alltid gått hånd i hånd med rettferdighet, og altfor mange migrantarbeidere har opplevd utnyttelse, lønnsstyveri og krenkelse av menneskerettighetene deres. Også i Norge.

Bruk av fiktivt selvstendige næringsdrivende, utstasjonerte arbeidere og bemanningsselskaper har bidratt til lavere organisasjonsgrad. For fagbevegelsen i Norge er det viktig å drive organisasjonsarbeid med et mål om å bygge sterke arbeiderkollektivt også blant migrantarbeidere. Da trenger vi informasjon og fagforeninger med medarbeidere som kan kommunisere på ulike språk.

Fagbevegelsen har vært den viktigste motkraften mot et arbeidsliv der arbeidere må underby hverandre for å få arbeid. Tusenvis av utenlandske arbeidere har organisert seg, fremmet lønnskrav og kjempet for at det norske arbeidslivet skal være et godt arbeidsliv for alle, uansett hvor de kommer fra. LO og forbundene har representert hundrevis av arbeidstakere i forhandlingsrom og rettssaler, og på arbeidsplassene har tillitsvalgte avdekket uverdige forhold og kriminelle arbeidsgivere. Hvordan norsk arbeidsliv ville sett ut i dag uten denne innsatsen, er det vanskelig å forestille seg. Men vi ser fortsatt altfor mange alvorlige tilfeller av sosial dumping, og det er et stort behov for økt innsats fra fagbevegelsen, og nye verktøy i form av endret lovgivning.

For de fagorganiserte i Norge er det derfor avgjørende å ha med seg politikerne i denne kampen. Lokalt og nasjonalt har fagforeningene, forbundene og LO stått på for politiske tiltak mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet, og brukt faglig-politisk samarbeid for å sikre at arbeidsfolks erfaringer trekkes inn i de politiske beslutningsprosessene. På den måten har vi fått krav om lærlinger, fagkompetanse og andre sosiale krav inn i offentlige anbudsprosesser; fra Skiensmodellen til nær 200 kommunale og regionale innkjøpsmodeller i dag. Og på den måten har vi fått allmenngjøring, solidaransvar, innsynsrett og en rekke andre bestemmelser som har gjort handlingsrommet mindre for useriøse og kriminelle aktører.

Etter åtte år med en regjering som anerkjente det uorganiserte arbeidslivet, har Norge nå også fått en regjering som har igangsatt en storrengjøring av arbeidslivet. Aldri i nyere norsk historie har et så omfattende arbeid blitt gjort på så kort tid. Nye og strenge reguleringer av bemanningsselskapene, kollektiv søksmålsrett og styrkede rettigheter til faste og hele stillinger, er bare noe av det som allerede er igangsatt. Høyres og Fremskrittspartiets generelle adgang til midlertidige ansettelser er reversert, og fagforeningsfradraget er doblet innen utgangen av 2022. Dette er et markant brudd med mange års usosial høyrepolitikk, og vil være en viktig del av kampen mot utviklingen av et mer klassesdelt Forskjells-Norge.

Støre-regjeringens vedtatte og varslede endringer står i skarp kontrast til utviklingen i mange land rundt oss. Flere steder er demokratiet på vikende front, og dette er en utvikling som er nært forbundet med utviklingen i arbeidslivet. Arbeidsfolk og fagforeningene deres har mistet makt og innflytelse, og organisasjonsgraden og tariffavtaledekningen har gått ned. I ledende økonomier som USA og Storbritannia har reallønningene stagnert i årtier, mange arbeidere er blitt «arbeidende fattige», og rasismen, fremmedfrykten og nasjonalsjåvinismen har fått sterkere fotfeste. I et arbeidsliv der arbeidere konstant tvinges til å være hverandres konkurrenter, er det ikke merkelig at de ikke blir kamerater.

Fagbevegelsen har alltid vært førstelinjeforsvaret i kampen for demokrati og medbestemmelse, også i arbeidsfolks hverdag. Kampen mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet er en kamp både for frihet og for trygghet, mot bandittvelde og den sterkeste makt. For LO er det viktig at forbundene fortsetter innsatsen for å bygge sterkere fagforeninger der de i dag står svakest og trengs mest. Kampen mot sosial dumping handler om å forsvare et anstendig lønnsnivå – og forsvarlige arbeids- og boforhold – for *alle* som jobber i Norge.

Skal vi klare det, trenger vi politisk drahjelp. I månedene og årene som kommer vil det være viktig å begrense arbeidsgivers mulighet til å pulverisere ansvar gjennom selskapsorganisering og falske tilknytningsformer, og å styrke arbeidstakernes mulighet til å kreve og få den lønna de har krav på. Ett slikt virkemiddel er et utvidet solidaransvar, som går hele veien opp til bestiller, og en styrking av både lønnsgarantiordningen og konkurslovgivningen. Det er også viktig at regjeringen følger opp og vedtar Fougnerutvalgets foreslåtte justeringer i lovverket, for å kunne sikre arbeidstakernes stillingsvern og rettigheter – også i møte med den såkalte «gig-økonomien» og arbeidsgivere som unndrar seg arbeidsgiveransvaret. For de som fremdeles er selvstendig næringsdrivende, for eksempel i kultursektoren, er det viktig å følge opp regjeringserklæringens formulering om å utrede og forbedre sosiale ordninger for denne ofte utsatte gruppen. Det må også komme på plass et lovverk som sikrer informasjon og drøfting for de som jobber i konsern.

Å sette arbeidere i stand til å hevde og kjempe for sine rettigheter, også når de er i en sårbar situasjon, er avgjørende for å lykkes i kampen mot sosial dumping. Myndighetenes trusselvurderinger viser hvordan useriøse aktører har en hær av hjelpere til rådighet, i form av advokater, revisorer og andre medhjelpere. Den eneste måten å trenge gjennom denne muren av falske dokumenter og skallselskaper på, er ved å få arbeiderne som utnyttes til å fortelle. Skal de gjøre det, trenger de en grunn. Å gi dem informasjon om fagbevegelsen, deres rettigheter i Norge og en utsikt til å få den lønna de har krav på, er en god start.

LO har i samarbeid med forbundene og aktører som Fair Play Bygg, Frelsesarmeen, Caritas og Kirkens Bymisjon jobbet for å støtte arbeidstakere i de mest utsatte delene av norsk arbeidsliv. Kombinert med klassisk fagforeningsarbeid, bygging av bedriftsklubber og politiske tiltak som Norgesmodellen for offentlige innkjøp, vil slike initiativer kunne bidra til å gjenopprette noe av den maktubalansen som har oppstått i norsk arbeidsliv.

LO hilser derfor regjeringens storrengjøring i arbeidslivet velkommen. Sosial dumping er i ferd med å endre Norge, og kvaliteter vi setter høyt, som likhet, tillit og selvstendige

arbeidstakere med makt og innflytelse over egen arbeidshverdag, er under press. Regjeringens mange forslag på arbeidslivsfeltet motvirker dette.

Kampen mot sosial dumping er i bunn og grunn god gammeldags interessekamp, der kampen står om prisen på arbeidskraften. Sosial dumping fremstilles ofte som en uheldig bieffekt av at noen ikke har fulgt godt nok med, men skyldes som oftest at noen har hatt det som en forretningsmodell å kjøpe arbeidskraft på billigsalg, og å gamble med arbeidernes helse og sikkerhet.

Selv om det ikke er noen som *ønsker sluttresultatet* av utbredt sosial dumping – et uproduktivt, umoderne og i verste fall kriminelt arbeidsliv, preget av forskjellsbehandling og diskriminering, der tillit erstattes av unødig kontroll, prosedyrer og byråkrati – er det et slikt arbeidsliv vi risikerer å få, og som har bredt om seg til å bli en ny normaltilstand i flere europeiske land.

I Norge er vi så heldige at vi fremdeles har kraft nok til å stå imot en slik utvikling, og en regjering som står på arbeidstakernes side. Det gjør det mulig for oss å velge en annen vei. Men det krever fortsatt faglig og politisk mobilisering, og en bevissthet om hva det er som står på spill.

Uttalelse om ulikhet

Økonomisk og sosial ulikhet er en av de største utfordringene vi står overfor som samfunn. Hvis muligheten til å skape gode liv for seg og sine skal gjelde alle mennesker, og ikke bare de få, forutsetter dette et samfunn med jevn fordeling av makt og rikdom. Dette har vært arbeiderbevegelsens viktigste kampsak gjennom mer enn 100 år, noe som er en viktig årsak til at vi har et samfunn preget av relativt jevn fordeling, sosial likhet og tillit. Historien har imidlertid vist at kampen for et rettferdig samfunn ikke er vunnet én gang for alle. Derfor vil kamp mot ulikhet fortsatt være blant arbeiderbevegelsens viktigste saker.

De økonomiske forskjellene i Norge har økt de siste tiårene. Det er en del av en internasjonal trend, og en trussel mot den norske samfunnsmodellen. Økte forskjeller kan svekke vekstevnen i økonomien og true samholdet og tilliten i samfunnet. Derfor må ulikhetsdimensjonen inn i de fleste politikkområder, og det er viktig med en god koordinering mellom områdene.

LOs mål vil alltid være et samfunn der goder og byrder er rettferdig fordelt. Et godt organisert arbeidsliv, en rettferdig lønnspolitikk med en samordnet lønnsdannelse, kompetanseheving, et omfordelende skattesystem, overføringer og god offentlig velferd er de viktigste mekanismene for å sikre utjevning og redusere forskjellene. Vi har sett hvordan politikken gjennom åtte år med regjeringen Solberg har bidratt til å forsterke forskjellene.

Politikk bidrar til å øke ulikheten. På samme måte kan politikk bidra til å redusere den. SSB har vist hvordan ulikheten har økt som en følge av skatteendringer de siste årene. Solberg-regjeringens kutt i formuesskatten bidro til å øke forskjellene etter 2013. Det var en villet utvikling, og det må derfor være et mål i seg selv å få slutt på denne politikken. For LO er et utjevne og rettferdig skattesystem et av de viktigste tiltakene for å snu denne utviklingen. Formuesskatten er den mest utjevne skatten, og må økes.

Forskning fra SSB har vist hvordan forskjellene siden 2001 har økt mer enn det som fremgår av offisiell statistikk. De på toppen har dratt i fra, både når det gjelder inntekt og formue. På den annen side har de med de laveste lønningene ikke hatt reallønnsvekst de siste ti årene. Flertallet av disse er i uorganiserte deler av arbeidslivet, og fanges ikke opp av tariffavtalenes utjevningmekanismer. For LO er derfor politikk for å styrke det organiserte arbeidslivet og øke tariffdekningen et sentralt grep for å redusere forskjellene. Økt skattefradrag for fagforeningskontingent er ett konkret tiltak som bidrar til å øke organisasjonsgraden.

Omtrent åtte prosent av arbeidstakerne er varig lavlønte. Mange av de lavest lønte er uorganiserte som jobber i bedrifter uten tariffavtale. Et todelt arbeidsliv med trygge jobber for noen og utrygghet og sosial dumping for andre, må bekjempes. Å organisere de utsatte gruppene i arbeidslivet er viktig, og vil bidra til å gi dem bedre lønns- og pensjonsrettigheter og et tryggere arbeidsliv. Det gir mulighet til å gi lavlønnsstillegg og sikrer tjenestepensjon og AFP. Dette er viktige tiltak som bidrar til utjevning, også når et langt arbeidsliv er over. Sammen med Folketrygden vil det bidra til at man i framtida reduserer ulikheter som oppstår som en følge av urettferdig pensjon. Uføres alderspensjon skal skjermes mot levealdersjustering og opptjening av alderspensjon skal skje frem til 67 år.

Deltagelse i arbeidslivet er sentralt. Vi vet blant annet at ulikhet påvirker folks helse negativt. Blant unge som ikke har fullført videregående opplæring har andelen utenfor utdanning og arbeid økt, og sosial bakgrunn har mye å si for fullført utdanning eller ikke. Personer uten fullført videregående opplæring er også overrepresentert blant de med nedsatt arbeidsevne hos NAV og blant arbeidsløse. LO mener en nøkkel til å redusere forskjellene er å ruste alle med den kompetansen som trengs for å delta i arbeidslivet. Vi må styrke fellesskolen og få på plass en kompetansereform for hele arbeidslivet. Langt flere enn i dag som står uten fullført videregående opplæring må få bistand til å fullføre skolen, og arbeidsmarkedspolitikken må knyttes tettere opp om bransjeprogrammene for kompetanse.

Velferdsstaten bidrar til omfordeling, og det offentlige har en sentral rolle i å motvirke og redusere ulikhet. Det gjelder både gjennom omfordeling over skatteseddelen, gjennom velferdsytelser og gode offentlige tjenester i utdanning og helse. De såkalte ABE-kuttene i offentlig sektor de siste årene har bidratt til å forsterke forskjellene. De usosiale velferdsuttene fra Solberg-regjeringen må reverseres. Forebyggende arbeid i helse- og sosialsektoren, som ofte har blitt utsatt for kutt, må styrkes. En ytterligere styrking av barnehager og skoler er viktige faktorer. Det skal ikke være nødvendig å være ressurssterk for å kunne få tilstrekkelig helsetilbud.

Det må satses på forebyggende folkehelsearbeid, og sikres en åpen og tilgjengelig helsetjeneste for alle. Da spiller en god og trygg offentlig sektor en viktig rolle. Det må sikres at tjenestene fungerer godt og har nok ressurser over hele landet.

De økonomiske forskjellene vokser, andelen fattige er økende. LO ser spesielt med bekymring på at vi de senere årene har hatt rundt 115 000 barn som vokser opp i familier med vedvarende lavinntekt og at fattigdom nedarves i generasjoner. Dette ønsker LO å gjøre noe med gjennom en inkluderende oppvekstpolitikk, en aktiv arbeidsmarkedspolitik og gode stønadsordninger. Det forutsetter gode og gratis universelle ordninger for barn og unge, og en sosialpolitikk hvor stønadsnivåene sikres på et forsvarlig nivå. Videre krever det en arbeidslivspolitik hvor den enkelte gis nødvendig hjelp og bistand for å lykkes med å komme i jobb, og at vi sammen tar ansvar for å skape et inkluderende arbeidsliv. De som ikke får eller mister jobb må sikres et forsvarlig livsgrunnlag gjennom de ulike offentlige stønadsordningene slik at også de kan sikres en forsvarlig levestandard.

Boligpolitikk har vært sentralt for fagbevegelsen lenge. En bolig er mer enn bare et tak over hodet og fire vegger. Det er et hjem med et nabolag, en skole og helsetjenester i nærheten. Boligsektoren har over tid gått fra å være regulert og utjevnende, til å bli markedsliberalisert og ulikhetsskapende. Boligformue er det formuesobjektet som bidrar mest til den samlede formuesulikheten. Ulikhetene øker mellom de som eier og de som leier - og mellom boligeiere. Regjeringen må foreta en grundig gjennomgang av de gunstige skatteordningene for å investere i bolig. LO vil styrke den sosiale boligpolitikken gjennom satsing på studentboliger og andre ikke-kommersielle boligtilbud, styrking av leietakeres rettigheter og en mer distriktsvennlig boligpolitikk. Staten, gjennom Husbanken og kommunene, må sørge for utvikling av bærekraftige boliger, boområder og bomiljø.

LOs mål gjennom mer enn 100 år har vært å redusere klassemotsetningene i samfunnet. Til en stor grad har vi lyktes. Imidlertid bidrar økt ulikhet til igjen å skape avstand mellom grupper i samfunnet. Dette går ut over tilliten og samfunnslivet, og truer den norske

modellen. Noen blir rikere og flere blir fattigere. Å sørge for at flere kommer inn i et godt organisert arbeidsliv, og dermed har mulighet til å forsørge seg selv, er det viktigste redskapet for å redusere klassemotsetningene. Om vi i tillegg lykkes med å ruste befolkningen med kompetansen som kreves for å delta i arbeidslivet, legges grunnlaget for mindre forskjeller. Derfor vil LO alltid jobbe for at folk flest skal få delta i arbeidslivet, yte etter evne og få etter behov. Den gode velferdsstaten må rustes for å fange opp de som faller utenfor. LOs politikk må til syvende og sist være å styrke den norske modellen, med et arbeidsliv preget av sterke organisasjoner, med samordnede tarifforhandlinger, et velutviklet lokalt nivå for kollektive forhandlinger og medvirkning, samt sterke lovfestede arbeidstakerrettigheter.

Kamp mot ulikhet internasjonalt

Ulikheten i verden vokser, både mellom land og innad i land. Pandemien har økt gapet mellom rike og fattige, og gjort det vanskeligere å nå bærekraftsmålene i 2030. Millioner av arbeidstakere har mistet jobben. Hullene i sosiale sikkerhetsordninger har blitt synliggjort og forverret. Det har gått hardest utover fattige og allerede marginaliserte arbeidstakere, særlig kvinner og arbeidstakere i uformell sektor. Det er behov for radikal omfordeling av ressurser og makt for å bekjempe ulikhet og sikre fred. Skal vi klare dette må vi stanse aggressiv skatteplanlegging, kapitalflukt, korrupsjon, hvitvasking og skatteunndragelse som svekker nasjonal mulighet for å finansiere velferd, helsevesen, utdanning og infrastruktur. LO ber norske myndigheter innta lederrollen i arbeidet internasjonalt med å utvikle et mer rettferdig skattesystem, stans i kapitalflukt og jobbe for globale standarder for skatt, åpenhet og aktsomhetsvurderinger. Økning av internasjonal minimumssats for selskapsskatt til 25 prosent og et offentlig globalt register med informasjon om hvem som er de rettmessige eierne av selskaper, eiendommer og verdipapirer bør stå sentralt i arbeidet.

Det er først og fremst gjennom et godt organisert arbeidsliv basert på kollektive forhandlinger, dialog og samarbeid at en kan oppnå økonomisk vekst og sikre rettferdig fordeling. Grunnleggende faglige rettigheter er nå under økende press. Streikeretten og forhandlingsretten angripes i stadig flere land. Demokratiet trues også fra flere hold. I 2021 ble fagbevegelsen nektet registrering i 109 land, og angrep på ytringsfrihet og forsamlingsfrihet ble dokumentert i 64 land. Fagbevegelsen er en bredt sammensatt bevegelse som gir medlemmene praktisk erfaring med demokratiske prosesser. Organisasjonsbygging kan derfor bidra til å fremme demokratiske prinsipper og institusjoner også ellers i samfunnet. For LO er arbeidet med å styrke grunnleggende faglige rettigheter en hovedprioritering i alt internasjonalt arbeid.

Globalt har kvinner bare 76 prosent av de lovfestede rettighetene som menn har. Kvinner møter betydelig flere barrierer til deltagelse i arbeidslivet. De opplever oftere diskriminering. De færreste land har noen garanti for likelønn. Pandemien har rammet kvinner hardere enn menn. Kvinner er fortsatt underrepresentert i ledelsesposisjoner både i samfunnet og i fagbevegelsen. LO mener fagbevegelsen har en svært viktig rolle å spille i kampen for likestilling mellom kjønn både i samfunnet og i egen bevegelse. Det er grunnleggende viktig å øke organiseringsgraden hos kvinner, sørge for at kvinner er godt representert rundt forhandlingsbordet, og jobbe frem kollektive avtaler og lovverk som fremmer likestilling og sikrer kvinner de samme rettighetene som menn. Nedstenging og tap av arbeid og inntekt har gjort kvinner mer sårbare i forhold til vold, utnyttning og seksuell trakassering. Vold mot kvinner og seksuell trakassering er samfunnsproblemer som arbeidsgivere, fagforeninger og myndigheter må ta på høyeste alvor. LO krever at norske myndigheter blir en forkjemper for at ILOs konvensjon 190 respekteres her hjemme, og ratifiseres og iverksettes i andre land.

40 millioner mennesker jobber under slaverilignende tilstander, og 25 millioner mennesker er fanget i tvangsarbeid. Norske virksomheter må kartlegge risiko for, forebygge og håndtere tvangsarbeid og barnarbeid i egen aktivitet og i sine leverandørkjeder. Den nye åpenhetsloven gjør aktsomhetsvurderinger lovpålagte, men har også noen mangler. Uten kjennskap til produksjonssted vil verken fagforeninger eller andre ha mulighet til å

etterprøve selskapers opplysninger. LO ber norske myndigheter om å ta dette inn i loven. Samtidig bør fagforeninger aktivt etterspørre informasjon og bidra til å holde egen virksomhet ansvarlig for brudd på menneskerettighetene i sin internasjonale virksomhet.

Klimaendringene er en av vår tids største utfordringer. Fagbevegelsen må være ledende i arbeidet med rettferdig omstilling internasjonalt. Manglende tillit, samarbeid og dialog mellom partene står i mange land i veien for omstilling. Den norske arbeidslivsmodellen og velferdsstaten sikrer medvirkning, virker omfordelende og har mange elementer som kan bidra til å sikre en rettferdig omstilling. LO ber norske myndigheter fremme norske erfaringer med tillitsbasert dialog, det norske lønnsdannelsessystemet og trepartssamarbeid. Bistandsmidler, inkludert EØS-midlene, må rettes inn mot rettferdig omstilling i mottakerlandene. Norge må også jobbe for etableringen av et globalt fond for å sikre sosiale sikkerhetsnett for de fattigste, og for at sårbare land sikres hjelp til finansiering av helse og sosial sikkerhet.

Flyktningsituasjonen er en humanitær krise. 84 millioner mennesker var tvunget til å forlate hjemmene sine allerede før angrepet på Ukraina. Hvert andre sekund tvinges et menneske til å forlate hjemmet sitt på grunn av konflikt eller forfølgelse. LO vil bekjempe den høyrepopulistiske fremstillingen av flyktninger som en trussel mot våre jobber og samfunn. Kontrollert migrasjon bidrar til mangfold og verdi i samfunnet og flyktninger vil være viktige for fremtidens arbeidsmarkeder med en aldrende europeisk befolkning. Partene i arbeidslivet må involveres i arbeidet med å inkludere flyktninger og migranter i arbeidslivet. Alle som får innpass i arbeidslivet må ha dokumentert identitet og det må legges grundig kompetansevurdering til grunn for nyankomne flyktninger. LO krever at flyktninger og migranter sikres anstendige lønns- og arbeidsvilkår.

Sosial dialog og samarbeid mellom fagbevegelsen, arbeidsgivere og myndigheter har vært viktig i utformingen av mange av våre største reformer de siste tiårene og nå også i å redusere og håndtere de sosiale og økonomiske konsekvensene av pandemien. Regjeringen må aktivt bidra til å styrke internasjonal fagbevegelse som ledd i en bredere demokratikamp og kamp mot ulikhet. Samtidig må regjeringen trekke inn våre erfaringer med trepartssamarbeid i utviklings og utenrikspolitikk og nyttiggjøre seg partene i arbeidslivet i kampen mot ulikhet.

En sterk offentlig sektor i hele landet

En sterk offentlig sektor er en grunnpilar i den norske modellen, og har vært avgjørende for at vi i Norge har skapt et samfunn med relativt små forskjeller. Grunnleggende velferdstjenester og infrastruktur er fellesgoder, og sikres best gjennom offentlig eierskap og drift, demokratisk styring og godt samspill mellom ledere og ansatte. En solid og god offentlig sektor er i tillegg helt avgjørende for at privat sektor kan utvikles videre i årene framover.

Tillitsreform

Samfunnsoppdraget til offentlig sektor er å sørge for gode tjenester for alle innbyggerne. Vi har en god offentlig sektor i Norge, men den kan bli enda bedre! Dette vil vi oppnå gjennom en tillitsreform i hele offentlig sektor.

Målet for en slik tillitsreform er en sterkere offentlig sektor i hele landet, der utviklingen skjer i samarbeid og samspill med ansatte og brukere. Tillit og faglighet skal ligge i bunn. Vi vil styrke og videreutvikle trepartssamarbeidet og medbestemmelsen på de enkelte virksomhetene. Tillitsreformen må resultere i at de ansatte må få både tid, rom og mulighet til å delta aktivt i utviklingsarbeidet.

Markedsløsninger hentet fra private bedrifter har alt for lenge blitt brukt som styringsverktøy for offentlig sektor. Mål- og resultatstyring har ført til overdrevent fokus på målbare størrelser framfor å sikre samfunnsoppdraget. Sentrale elementer har vært utskilling og oppsplitting av virksomheter, å skille mellom "bestiller" og "utfører", økt konkurranseutsetting og privatisering og detaljert mål- og resultatstyring. Forskning og erfaring viser at dette har vært en feilslått politikk, som svekker kvaliteten i tjenestene, øker presset på lønns-, pensjons- og arbeidsvilkår og svekker ansattes medbestemmelse. Offentlig sektor skal fortsatt styres og kontrolleres, men detaljstyring og individuell målstyring må fjernes. I stedet for systemer som kontrollerer enkeltansatte og deres produktivitet, ønskes kontroll på om samfunnsoppdraget blir løst på en god måte.

Det er behov for styringsmodeller basert på tillit og faglighet. De ansattes kunnskap og kompetanse er offentlig sektors fremste ressurs og må tas bedre i bruk. Ansatte må ha mulighet til å yte gode og sikre tjenester. I stedet for unødvendig måling og kontroll, må ansatte gis økt tillit til å styre sin egen arbeidshverdag. Utviklingen av tjenestene må hele tiden skje med utgangspunkt i behovene til de innbyggerne tjenestene retter seg mot. I tillegg til den folkevalgte styringen, må det legges til rette for bedre samspill med brukere, ledere og ansatte i den enkelte virksomhet.

Det står i Hurdalsplattformen at «En av regjeringens viktigste prosjekter er en tillitsreform i offentlig sektor». LO er fornøyd med at det slås fast at reformen handler om å gi de ansatte både tid og tillit til å gi brukerne bedre tjenester. Det er vesentlig at det er tilstrekkelig ressurser i offentlig sektor slik at det er rom for å endre og styrke tjenestene.

En sterk offentlig sektor i hele landet

Sysselsettingen i offentlig sektor utgjør om lag 30 prosent av den totale sysselsettingen i Norge. Offentlig ansatte leverer viktige tjenester til befolkningen. Offentlige arbeidsplasser

er spredt over hele landet for å sørge for et likeverdig tilbud av tjenester for hele befolkningen.

Offentlig og privat sektor er gjensidig avhengige av hverandre for å fungere. Velferdsstaten sikrer lik rett til utdanning, helse- og andre velferdstjenester, og legger gjennom det også til rette for at privat sektor skal kunne utvikle seg. Veier, jernbane, strømmnett, flyplasser og bredbånd er viktig infrastruktur som best organiseres gjennom fellesskapsløsninger, og som er avgjørende for næringsutvikling i hele landet. Offentlig sektor legger til rette for at folk kan kombinere arbeid og omsorgsoppgaver. Dette fremmer likestilling og mer rettferdig fordeling.

De ansatte i staten fikk svekkete rettigheter gjennom den nye Statsansatteloven som det borgerlige flertallet på Stortinget vedtok i 2017. Lovendringene svekket medbestemmelsen i staten og har ført til at statsansatte i dag har et dårligere stillingsvern enn øvrige ansatte i privat og kommunal sektor. Det er behov for å styrke stillingsvernet og rettighetene etter loven, herunder adgangen til full rettslig prøving ved oppsigelse og avskjed. LO ber regjeringen gjennomgå statsansatteloven og legge frem et endringsforslag for Stortinget.

Felleskaps- og velferdstjenestene må som hovedregel drives av det offentlige

Det er bred oppslutning om en sterk offentlig sektor i Norge. Samtidig utfordres velferdsstaten av kommersialisering og krefter som ønsker økt privat profitt fra drift av offentlig finansierte tjenester og infrastruktur.

Denne utviklingen har ført til at offentlige midler som skulle gått til barnehage, skole, barnevern, sykehus, omsorg og andre offentlige oppgaver ender opp som privat profitt. Forskning viser at dette skjer på bekostning av ansattes lønns-, pensjons- og arbeidsvilkår. I barnehagesektoren har vi sett at eiere realiserer milliardformuer ved salg av de eiendommer som barnehagene drives i.

LO mener at offentlige tjenester i all hovedsak må drives i offentlig regi. Også i årene framover vil det imidlertid være nødvendig at det offentlige samarbeider med ideelle og ikke-kommersielle aktører. Dette gjelder for eksempel innenfor attføring, barnevern, barnehager og omsorg. En forutsetning er at tilbyderne har fast ansatte medarbeidere med skikkelige lønns-, arbeids- og pensjonsvilkår.

Barnehagesektoren og barnevernsinstitusjoner er blant de velferdsområdene der kommersielle aktører har fått sterkest fotfeste. I mange tilfeller kanaliseres profitten til skatteparadiser. LO mener målet må være å vri eierskap og drift av barnehager og barnevernsinstitusjoner til det offentlige, der det kan være et visst innslag av ideelle aktører. For å få dette til, må det utvikles en bred politisk enighet om politiske løsninger som står seg over tid. Utvalget nedsatt i mars 2022 som skal utrede hvordan kommersiell drift kan utfases i ulike skattefinansierte velferdstjenester, er et første skritt på veien. Vi må sikre at offentlige bevilgninger til barnehager, barnevernsinstitusjoner og andre offentlige velferdstjenester brukes til å sikre de gode tjenestene, og ikke går til privat profitt.

Det er viktig at medbestemmelsesapparatet involveres tidlig nok ved anskaffelse av digitale verktøy. I dag opplever mange at systemene styrer de ansatte, det er ikke ansatte som styrer systemene. Dette blir ytterligere forsterket når systemutviklingen foregår gjennom eksterne konsulenter. Offentlig sektor må ta eierskap til data og digitale verktøy.

Styrk felleskapets sykehus

LOs mål for sykehuspolitikken er å sikre alle innbyggere nødvendige helsetjenester av god kvalitet. Det skal være folks helsetilstand som avgjør hvilket tilbud man får, ikke bakgrunn, økonomi eller bosted.

Høyre og Frp-regjeringen gjennomførte en rekke tiltak som bidro til å true vår felles helsetjeneste. Fritt behandlingsvalg, som åpner for et frislipp av private aktører finansiert av de offentlige sykehusene, nøytral moms og bruk av OPS er noen eksempler. Godkjenningmodell for fritt brukervalg for kommunale helse- og omsorgstjenester ble innført i 2021. Vi er tilfredse med at den sittende regjeringen har sagt de vil avvikle den.

Vi vil styrke felleskapets sykehus. Vi vil fjerne ordningene med fritt behandlingsvalg og nøytral moms. Drift av sykehusene må som hovedregel skje i egenregi, for å sikre kvalitet og kompetanse. Ved eventuell konkurranseutsetting må det settes som vilkår at dette ikke kan gjennomføres dersom det gir de ansatte dårligere pensjonsordning, eller dårligere lønns- og arbeidsforhold jfr. ILO- konvensjon 94 om arbeidsklausuler i offentlige arbeidskontrakter.

Vi vil styrke den politiske styringen, fagligheten og tilliten til sykehusene våre. Gjennom å bedre den demokratiske forankringen sikrer vår sykehuspolitikk tjenester som kommer fellesskapet til gode.

Det er nå 20 år siden helseforetaksmodellen ble innført. LO er fornøyd med at det er satt ned et utvalg som skal vurdere erfaringer med helseforetaksmodellen, og som skal gi forslag til endringer i styringen av sykehusene som sikrer regional, politisk og demokratisk styring.

Beredskap er et offentlig ansvar

Det er flere utviklingstrekk i verden som tilsier at det er økende risiko for kriser. Krig i nærområdet, miljøødeleggelser og koronapandemien viser at det er behov for styrket beredskap. Det er behov for en sterk offentlig sektor med kontroll på forsyning av kritiske ressurser og kontroll over kritisk infrastruktur. Bemanningen som ivaretar beredskapens oppgaver, må styrkes. Trygghet og beredskap må i tiden framover bli ilagt større vekt i vurderinger knyttet til hvilke oppgaver som skal løses av det offentlige eller av private.

Koronapandemien avdekket flere svakheter ved norsk beredskap. Det viser at det er behov for å prioritere mer ressurser til å både forebygge og å møte kriser når de inntreffer. Samtidig må det legges større vekt på øving og styrking av samarbeid både mellom offentlige etater, og offentlige etater, frivillige og private aktører. I tillegg må det bygges sterkere lokalsamfunn med næring, velferd, bosetting og beredskapsressurser over hele landet. For å øke beredskapen på alle nivåer i samfunnet, er tillit mellom folk og myndigheter avgjørende.

Sikkerhets- og beredskapshensyn tilsier at det norske Forsvaret må ha høy selvforsyningsgrad når det gjelder produksjon og vedlikehold av forsvarsmateriell, som en integrert del av Forsvaret selv, og i form av samarbeidsavtaler med strategisk nasjonal forsvarsindustri.

Palestina

Situasjonen i de palestinske områdene har forverret seg kraftig de siste årene. Okkupasjonen og undertrykkingen av palestinerne eskalerer. Dialog og resolusjoner har hatt liten effekt. Blokaden av Gaza, den folkerettsstridige muren og utbyggingen av ulovlige bosettinger fører til oppsplitting av Palestina og hindrer palestinsk selvstyre og selvstendighet. Bosettingene brer seg. De såkalte «fredsforhandlingene» er døde. Israel har nylig (2021) terrorstemplet og kriminalisert internasjonalt anerkjente palestinske menneskerettighets- og rettighetsorganisasjoner i forsøk på å stoppe dokumentasjon av menneskerettighetsbrudd. Verdenssamfunnet står stille når det gjelder undertrykkingen av palestinerne. Tostatsløsningen som ble lagt til grunn bl.a. for «Oslo-avtalene» i 1994 har blitt stadig vanskeligere å se hvordan man kan realisere og flere rapporter har det siste året dokumentert apartheid i det som i praksis begynner å likne på en ettstatsløsning. Okkupasjonen og undertrykkingen av palestinerne kan ikke ses på som kun en stillestående og fastlåst okkupasjon/anneksjon, men må sees som en brennende dagsaktuell og eskalerende undertrykking av et folk. LOs tydelige stemme trengs mer enn noensinne.

LO krever at Israel avslutter okkupasjonen og annekteringen av palestinsk land, og opphever blokaden av Gaza. LO ber norske myndigheter om å støtte en demokratisk tostatsløsning og å anerkjenne Palestina som egen stat innenfor grensene av 1967. Det blir ingen varig fred med fortsatt okkupasjon, anneksjon og apartheid. Den norske regjering bør aktivt jobbe for reelle fredsforhandlingene mellom Israel og palestinerne, og reelle fredsforhandlinger forutsetter at både PA og Hamas er inkludert som parter. LO krever at de palestinske flyktingenes rett til retur etterlevs i tråd med FNs resolusjon 194. Den internasjonale straffedomstolen (ICC) har startet etterforskning av krigsforbrytelser begått etter 2014 på Vestbredden, i Øst-Jerusalem og på Gazastripen. Den norske regjeringa må legge press på Israels regjering om å respektere ICCs avgjørelse. Israel må behandle alle som lever på israelsk jord som likeverdige med de samme rettigheter.

LO går mot at Israel har terrorstemplet og kriminalisert internasjonalt anerkjente palestinske menneskerettighets- og rettighetsorganisasjoner i forsøk på å stoppe dokumentasjon på menneskerettighetsbrudd. Norske myndigheter må kreve at Israel umiddelbart fjerner terrorstemplingen, og slutter å anvende trusler og trakassering, inkludert vilkårlig kriminalisering og undertrykkelse av palestinske organisasjoner.

LO krever at norske myndigheter og norsk næringsliv styrker etterlevelsen av folkeretten i konfliktområder, også okkuperte områder. Statens pensjonsfond og norske selskaper må avstå fra all handel og investeringer i selskaper som har eller bidrar til aktiviteter på okkupert område. Oljefondet og andre finansielle institusjoner må etterleve FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter som fastsetter et forhøyet aktsomhetskrav i konfliktområder og trekke sine investeringer ut fra selskaper som bidrar til opprettholdelse av bosettingene og er en del av okkupasjonsøkonomien.

Spørsmål om boikott og effekten av sanksjoner har fått fornyet aktualitet med sanksjonene verden har innført mot Russland etter at krigen mot Ukraina startet. Vi må ta med oss lærdommen fra sanksjonene mot apartheidstaten Sør-Afrika på 80- og 90-tallet, hvor vi så utfordringer med generelle sanksjoner, men relativ suksess med kombinasjonen av

målrettede sanksjoner og internt press fra sterke organisasjoner og fagbevegelsen spesielt. Vi må øke det internasjonale presset mot Israel med en kombinasjon av strategiske pressmidler og krav om fredsforhandlinger og dialog.

LO mener at vi må jobbe for en vid våpenembargo mot Israel og at vi i tråd med FN-Resolusjon 2334 må innføre et lovforbud mot handel med varer og tjenester fra selskaper som medvirker til brudd på folkeretten og menneskerettigheter i okkuperte områder. Vi oppfordrer norske myndigheter til å sikre at Sikkerhetsrådets resolusjon 2334 følges opp med målrettede tiltak og sanksjoner som svar på Israels brudd på internasjonal lov og manglende etterlevelse av FN-resolusjoner. LO støtter også en internasjonal boikott av Israel.

Det er viktig at Norge aktivt jobber for at personer mistenkt for apartheidforbrytelser granskes og straffefølges, og at ofre for menneskerettighetsbrudd og forbrytelser mot menneskeheten må få full erstatning. LO krever at den norske regjeringen fremmer krav om FN-granskning av Israels apartheidforbrytelser slik at staten Israel holdes ansvarlig. Den norske regjeringa må ta en aktiv rolle for å stille Israel økonomisk ansvarlig for de massive ødeleggelsene som har rammet sivile, infrastruktur og offentlige tjenester under Gazakrigene. Norge og norske oljeselskaper må, med dagens uavklarte og omstridte grenser for sokkel og havområder, ikke delta i samarbeid med Israel som har som formål å utvinne olje og gass i uavklarte eller omstridte områder.

Sist, men ikke minst må norske myndigheter og LO med våre partnere gjør alt vi kan for å styrke de palestinske demokratiske, organiserte kreftene i sivilsamfunnet med sikte på å styrke demokratiutvikling i det palestinske samfunn

Uttalelse om Ukraina: Avslutning av krigen – fred og nedrustning

Russlands invasjon av Ukraina den 24. februar 2022 innledet starten på en av de største humanitære krisene i Europa siden Andre verdenskrig. Europa står igjen i krig. Over fem millioner flyktninger har foreløpig blitt ønsket velkommen i andre europeiske land og primært i nabolandene. Det kan komme langt flere. Antallet på intern flukt i Ukraina er betydelig større. Reportasjene fra Ukraina viser store ødeleggelser, angrep på sivile og undergraving av Folkeretten. Internasjonal fagbevegelse er splittet i spørsmålet om krigen og den russiske invasjonen. Rammene for vår utenriks og sikkerhetspolitikk er endret. Det vil ta lang tid å gjenoppbygge en god naborelasjon til Russland etter at krigen er over.

Russlands brutale angrepskrig i Ukraina er en fortsettelse av en langvarig konflikt, med gjentatte forsøk på å kvele demokratisk utvikling og vestvending i Ukraina. Kombinert med Putin-regimets forsøk på å så splid i europeiske demokratier, har det skapt en bekymringsfull situasjon som kan bidra til å undergrave demokratiet i Europa. Krigen er en smertelig påminnelse om hvor skjørt demokratiet er i møte med autoritære krefter og hvordan økt ulikhet og konsentrasjon av makt øker risikoen for konflikter. Vi må mobilisere tungt mot ulikhet og antidemokratiske krefter og kreve at norsk utenrikspolitikk støtter opp om kampen for demokrati, menneskerettigheter og faglige rettigheter. Fagbevegelsen har mange steder spilt rollen som megler og fredsbygger. Anstendig arbeid og sosial dialog er viktig for konfliktforebygging. LO mener at et levedyktig demokrati er avhengig av bred deltagelse fra store, medlemsbaserte organisasjoner. Fagbevegelsen er en slik demokratibyggende kraft som sammen med andre frivillige organisasjoner er av stor betydning for demokratiet. Å støtte opp under sivilsamfunnet må derfor være en sentral oppgave.

LO fordømmer Putin-regimets invasjon i Ukraina på det sterkeste. Vi krever, som våre internasjonale og europeiske allierte, tilbaketrekking og fredsforhandlinger. Putin-regimet har satt freden, utviklingen og stabiliteten vi har oppnådd de siste 70 årene i Europa i fare. Ringvirkningene av krigen har samtidig medført store prisøkninger på mat og energi som igjen vil øke fattigdom, sult og ulikhet i hele verden og med det stor fare for sosial uro, polarisering, nye konflikter og flyktningstrømmer. Finansieringen av kostnadene til de ukrainske flyktningene i Norge må ikke gå utover våre forpliktelser og ambisjoner i forhold til fred, internasjonalt samarbeid, rettferdig omstilling og solidaritet overfor land der behovene nå etter krigen vil øke betydelig. LO krever at russisk fagbevegelse og andre tar avstand fra invasjonen og jobber aktivt for dialog og fred.

LO oppfordrer den norske regjering og andre til å støtte de demokratiske kreftene internt i Russland som risikerer livet ved å protestere mot krigen og regimet. Det er også viktig at vi opprettholder kontakt med russisk sivilbefolkning så langt det er mulig for etter hvert å kunne gjenoppta også et mer organisert samarbeid med staten Russland.

Krigen får store ringvirkninger her hjemme. Norske bedrifter berøres av sanksjonene overfor Russland. Nord-norske arbeidsplasser står i fare. Vi opplever prisstigning på en rekke områder. LO er opptatt av at dette ikke må øke ulikheten i Norge. Vi er glade for regjeringens mobilisering og takker frivillige som bidrar til å sikre ukrainere hjelp. LO

oppfordrer alle til å strekke ut en støttende hånd til russere og ukrainere som bor og/eller oppholder seg i Norge og ikke bærer ansvar for Putins krigshandlinger. Ukrainske flyktninger må tas imot med åpne armer og samtidig raskt få kompetansevurdering og hjelp ut i arbeid uten at dette undergraver våre sedvanlige krav til anstendig arbeid, ryddige forhold og organisert arbeidsliv.

LO støtter et bredt sanksjonsregime for å legge press på Putin-regimets Russland og mener disse primært må siktes inn mot eliten, oligarkene og regimet. Vi må så langt mulig unngå å ramme sivilbefolkningen og de mest sårbare. Bærekraften i sanksjonsregimer er også avhengig av at adressaten på sikt blir hardere rammet enn avsenderen.

Vi må gjennomgå og styrke det norske forsvaret og tilpasse oss en ny sikkerhetspolitisk omverden. Samtidig må vi jobbe for å oppnå nedrustning og nye nedrustningsavtaler. Norge har tidligere stått i spissen for banebrytende initiativer til nedrustning internasjonalt. Der bør ambisjonene fortsatt ligge. LO ber regjeringen tilrettelegge for at vi fortsatt har et levende sivilsamfunn som er engasjert i og mobiliserer til nedrustning. Krigen i Ukraina og Putins trusler om bruk av atomvåpen er en påminnelse om hvor farlig det er å leve i en verden der noen mektige stater insisterer på at deres sikkerhet må bygges på evne til masseødeleggelse. Atomvåpen kan ikke skape stabilitet. De har blitt midler for utpressing og straffefrihet, øker spenninger og hindrer løsninger på konflikter.

LO mener at Norge må arbeide aktivt for kjernefysisk nedrustning og reetablere det humanitære initiativet Norge tok initiativ til for 10 år siden. Norge bør på NATO-toppmøtet i juni foreslå at atomvåpenstatene i NATO viser vei ved å uttale vilje til å forhandle om kjernefysisk nedrustning. Norge må foreslå å etablere ikke-førstebruk som doktrine, for å redusere spenning og minske risikoen for at krigen i Ukraina eskalerer til bruk av atomvåpen. LO mener at Norge, sammen med de andre nordiske landene, må arbeide for at NATO integrerer FN-Traktaten som forbyr atomvåpen i alliansens nedrustningsstrategi, samt at Norge undertegner og ratifiserer Traktaten.

Veien blir lang og bratt fram mot reell fred i Europa igjen etter krigen i Ukraina. Vi må fortsatt jobbe for fred og deretter, sammen med resten av Europa, holde dørene åpne for dialog og forsoning basert på klare krav til respekt for Folkeretten, demokrati og menneskerettigheter. Kampene i Ukraina er samtidig en kamp for demokrati og folkestyre. LO ber regjeringen styrke kampen mot ulikhet og innsatsen for beskyttelse av demokrati, organisasjonsretten og rettferdig fordeling både i Europa og globalt.

